

Megjelenik
minden hónap
15-én
három ivnyi
tartalommal.

MAGYAR NYELVÖR.

SZERKESZTI
SZARVAS GÁBOR.

SZERKESZTŐ
KIADÓ-HIVATAL
(PEST)
„Hungaria“ vendéglő.
185-186. sz.

II. kötet.

1873. FEBRUÁR 15.

II. füzet.

HOL JOGOSULTAK AZ IDEGEN SZAVAK?

E kérdés nem hiába való, mert a nem magyaros alakú szó, kisebb-nagyobb mértékben mindig sérti nyelvünket, mert fitymálja hangrendjét, megakasztja gördülékenységét, következésképp nem mindenütt állhat. Csak vegyük egyszer szemügyre az irodalmat és rögtön meglátjuk. Ennek termékei nagy részétől ugyan leginkább csak az értelmességet kívánjuk, de másikatól aztán csak annál szigorúbban követeljük az előadás szépségét, a külső alak tökéletességét, a nyelv hangzatosságát is. Hogy ezt az idegen szó megronthatja, kézzelfogható. De még tovább mehetünk és kimutathatjuk, hogy nincs is rá mindenütt egyforma szükség. A költői alkotások, melyek nemzetünknek másokétól különböző gondolkozása módját, eredeti szemlélődését, érzelmeit s erkölceit tükröztetik vissza s így kiváló magyar sajtósággal bírnak, bizonyára kevésbé szorulnak kölcsön kifejezésre, mint a tudományos munkák, melyek, minthogy a tudomány maga nem egyes országoké, hanem az egész emberiség tulajdona, csak annyiban nemzetiek, a mennyiben nemzeti köntösbe, hazai nyelvünkbe vannak öltöztetve. Már ebből látszik, hogy a nyelv nem mindenütt egyformán türelmes, valamint látszik az is, hogy hol kényesebb.

De nézzük a dolgot valamivel közelebről és vizsgáljuk részletesen legelőször is a költői irodalmat. Ennek termékeit összehasonlítva a tudományos irodaloméival azt találtuk, hogy egyik fő kellékük a széphangzás lévén, emezeknél kevésbé türik az idegen szavakat. Ez érzékenykedésnek azonban magában a költői irodalomban is vannak fokai.

Mindenek előtt a verses darabok nagyobb mértékben igénylik a széphangzást mint a prózaiak; amazok tehát kényesebbek, ezek közönbösebbek. De még a versek közt is meglehetős az e részbeli különbség. A lantos költő pl., kinél a tárgy magában véve igen csekély, a külső alak szépségével iparkodik hatni. Ellenben az elbeszélő és drámai költők, kik nem annyira magukból mint inkább a külvilágból mérítének, tárgyuk nagyobb szerű voltánál fogva hatás elérézése végett már kevésbé szorúlnak a külső alak szépségére. A tanköltő végre közel rokonságban lévén a tudóssal valamennyi társa közt legközömbösebb, mindazáltal annyival kényesebb a tudósnál, a mennyivel kényesebb a költői irodalom a tudományosnál. Mind a négy azonban csak addig érzékenykedő, míg mind a tárgy mind az előadás a komolyság határán belül mozog; mihelyt azon kilép, mindjárt jobban hódolnak az idegen szavaknak. És ez természetes, mert az idegen szavak épen idegenszerűségüknél fogva jelentékenyen emelhetik a furcsaságot.

Ha pl. valakit poétának mondanak, önkénytelenül is holdkóros gondolkozású ember jut eszünkbe, vagy legalább is olyan legrosszabb fajta verselő, szóval fűzapoéta. Ilyet akár hányat lehetne még fölhozni, de fölösleges, mert Csokonai Dorottyája állításomat elég kézzelfoghatóan bizonyítja. A prózáról már úgy is mondtam, hogy széphangzás dolgában nem olyan kényes mint a vers, tehát elgondolható, hogy a komikumban még annál is tisztátalankodóbb. Látni való, hogy a tréfás szépirodalomnak az idegen szavak jelentékeny szolgálatokat tesznek és így izléssel alkalmazva teljesen jogosultak. De már a komoly nem nagy hasznukat veheti. Hogy hol alkalmazhatók mégis, azt tárgya válogatja. Annyi világos, hogy a költő, mivel nem igen illenek a nyelvbe és azért könnyen megronthatják a hangzatosságot, saját maga érdekében csak ott élhet velük, a hol elkerülhetetlenül szükségesek.

De hát kellene-e a költői irodalomnak? Ha meggondoljuk, hogy nincs az a nyelv, még ha a legműveletlenebb is különben, melynek a specificus nemzeti dolgok elnevezésére bőséges szókincse ne volna; s ha meggondoljuk, hogy a költői irodalom nem valami kosmopolitikus zagyvalék, se nem az egyedi hóbort nyilatkozása, hanem egyes egyedül a

nemzeti szellem és nemzeti élet hű tolmácsa, akkor könnyen arra a következtetésre juthatnánk, hogy bizony nem kellenek. De csalódnánk, mert abból, hogy a költői irodalom akarva nem akarva is híven követi a nemzeti szellemet és életet minden mozzanatában, épen az ellenkező következik. Nincs nemzet, mely más népek szokásaitól, erkölceitől, műveltségétől érintetlen maradna, sőt eléfordúl az is, hogy „letépve fényes nemzeti bélyegét, rút idegent cserél”. Ez aztán bizonyára meglátszik a költői alkotásokon is. Hanem annyi áll, és az szinte a költői irodalom jelleméből következik, hogy olyan kifejezésekre, melyek a nemzet előtt merőben ismeretlenek, melyekről a nyelv nem tud, teljességgel nem szorúl. Kölcsönöznie tehát a költőnek nem szabad, hanem a meglevőt, ha csak az izlés nem tiltakozik ellene, mindenkor felhasználhatja. Neki úgy se lehet az a célja, hogy a nyelvet gazdagítsa vagy művelje, hanem hogy a nyelv segítségével szépet alkosson. A nyelvet úgy kell elfogadnia, a mint van, szegénységről nem panaszkodhatik, ha csak a magáéről nem, mert költésre egy nyelv se szegény; különben lehetetlen volna oly népeknél, melyek még egészen fejletlenek. Már pedig a legbarbárabb népek csak úgy költenek, mint a legműveltebbek, tehát a legszegényebb nyelvűek csak úgy, mint a leggazdagabb nyelvűek és ezek is régenten, mikor nyelvük bizonyára szűkebb volt, csak úgy költöttek mint most. Senki se fogja művelteknek mondani az aghánokat, mongolokat, kalmukokat, kurdokat, jávabelieket, malajokat, és mégis oly csinos meséik, elbeszéléseik, népdalaik vannak, hogy akármelyik európai nemzetei se különbek. Másrészt meg a németeknek már a XII. században olyan költői irodalmuk volt, hogy azóta se tudták utólélni, pedig nyelvük időközben ugyan csak bővült. Honnan van mégis, hogy a mi költőink legtöbbjei nyelvünket szűknek találták és nem csak derűre-borúra kölcsönözgettek, hanem — horribile dictu — még korcsokat is faragtak? Onnan, hogy a költés céljának nem a szépnek nyelvbeli megérzékítését, hanem a nyelvművelést tartották. Igaz, hogy a költés által a nyelv is művelődik, de azért nem az a célja. Lám Petőfinek, Aranynek ez soha se volt törekvésük, és mégis ki művelte nyelvünket jobban náluknál?

Láttuk, hogy a költői irodalom túri ugyan az idegen szavakat, de bizony csak azért, mert kell. Így aztán nem is igen találni benne; először is, mert nem kölcsönöz, a mint hogy arra nem is szorúlt, másodszor meg mert a meglevőket se mind használja, valamint az eredetiekből is eleget mellőz, sőt a széphangzás kedvéért és szigorú nemzeti voltánál fogva még kerüli is. Egészen másképp vagyunk a tudományos irodalommal. Ennél az előadás szépsége kívánatos ugyan, de nem szükséges, mert fő kelléke az értelmesség. Tehát az idegen szavakat nem csak hogy túri, hanem igen gyakran még meg is követeli. Hozzá járul, hogy belseje, tartalma általános emberi; ennél fogva külseje, nyelve se maradhat tisztán nemzeti, hanem valamivel egyetemesebb színt ölt. A tudomány fejlesztésében továbbá minden nép részt vesz, mindenik növeli a közös kincset és így járulékával együtt oda hordja szavait is. A ki már most amabból merít, ezekből is kap, valamint a ki halat fog, vizet is markol. De a mi leginkább megtagadta a tudományjal minden kényeséget, az, hogy vizsgálódásából semmit se zár ki ezen a kerék világon. A természet minden tüneménye, a csillagok megszámlálhatatlan serege, a föld és minden rajta levő, az emberen kezdve le a szabad szemmel láthatatlan infusoriu- mig, a pálmától a legparányibb penészgombáig, a gyémánttól a hitvány göröngyig, a mi érzékeinkkel csak fölfogható s eszünkkel csak kigondolható, egytől egyig mind a tudományos fejtegetés körébe tartozik. No már, hogy ennek elég gazdag legyen egyetlen egy nyelv, az képtelenség. A legmerészebb hazugság volna, ha valamelyik azzal kérkednék, hogy ő bizony ellehet a mások segítségével nélkül. „Quis ferat in egestate fastidium?!“ kiálthatunk föl Senecával. Ez még a közéletre nézve is áll, mennyivel inkább tehát a tudományban. Ez, akármit csinál, idegen szavak nélkül meg nem élhet, minthogy elég eredeti szó se nem létezik, se nem képezhető, még ha oly termékeny is a nyelv, mint a milyen a mienk. Avagy talán korcsokkal pótolhatja a hiányzót? Megsínylené azt a nyelv is, tudomány is, amaz mert tönkre jutna, emez mert semmi ember fia se értené szavát. Tudósaink ugyancsak pusztították az idegen kifejezéseket, állítólag magyar, de tényleg hottentota szavakat téve helyükbe. És milyen szerencsével jártak? Minthogy az újdonsült magyar ide-

genebb volt magánál az idegennél is, tehát senki se értette, se a nép, se a műveltek; holott az idegen szavakat ha amaz nem is, de ezek mindenesetre ismerték, és így ha tisztos tudósaink azt akarták, hogy valaki megértse, helyesen és teljesen megértse, kénytelenek voltak visszatérni a megvetett idegen kifejezésekhez, ha másképp nem, hát legalább annyiban, hogy korcsuk mellé mindenkor oda kellett tenniök azokat is. Már most mi hasznunk az olyan magyar (?) szóból, a melyet csak idegen segítségével lehet megérteni? *Mezeny, gúnyor, nedély, ugronc, nyakorján*, érti-e ezt valaki? De hogy az idyll, satira, humor, kenguru, giraffa mit jelent, azt mindenki tudja. De nem csak a korcs szavakkal vagyunk így, hanem gyakran még olyanokkal is, melyeknek alkotása ellen nem lehet semmi kifogás, ha t. i. olyanra alkalmazzuk, a mire vagy sehogy vagy csak nagy erőltetve illenek. Ez esetben mindig jobb az idegen. A gúny pl. tiszta eredeti szó, de azért a satira kifejezésére még se alkalmas, mert gúny még nem satira. Ép oly alkalmatlan az alkotására nézve helyes gúnyvers is, mert a satira, legalább a mai fogalom szerint nem mindig vers. Azért ha az idegen kifejezés valamely hazainál jobb, világosabb, akkor a tudományban ne csábíttassuk magunkat a nemzetiség érzetétől arra, hogy az utóbbit használjuk. Itt bizony kevesebbet árt az idegen szó, mint a félreértés, a melyért még az eredeti kifejezés hangzatossága se nyújt kárpótlást, mert az érthetelenség is rosztul hangzik ám!

Az érthetőség mellett ajánlja az idegen szavakat még az is, hogy sokkal állandóbbak és sokkal elasztikusabbak mint a nyelvben gyökerező élő szó. A tudomány ugyanis egyre halad, a fogalmak tisztúlnak, változnak és sokszor annyira módosúlnak, hogy épen semmi se marad meg bennük abból, a mi eredetileg volt. A geometria valamikor földmérést jelentett, de mai nap már se földdel, se méréssel nincsen semmi köze. A fogalom ezen átalakulásai mind igen szépen oda férnek az idegen szó, de nem úgy az élő kifejezés alá. Ez ugyan szinte megengedi, hogy a fogalom alatta változzék, de csak nagyon szűk határig; tehát megtagadná a szolgálatot, ha már többé nem illenék a fogalomra, és így megint más szóról kellene gondoskodni. Már pedi, ha ma ugyanazt a fogalmat ezzel a szóval, holnap meg, mert idő-

közben megváltozott, ismét mással jelölnek, akkor a tudományban végtére oda jutnánk, a hová a bábeli torony építői.

Mindezekből világos, hogy az idegen szavak, ha valahol, hát a tudományban jogosultak. Használatukban azért a tudósnak sokkal nagyobb szabadsága van mint a költőnek, mert míg ennek óvakodnia kell tőlük és csakis azokat alkalmazhatja, a melyek a nyelvben már megvannak, addig amaz élhet valamennyivel, sőt még kölcsönözhet is akárhonnan és akármennyit. Hanem mint mindennek, úgy ennek is megvan a határa. A tudósnak nem szabad elfejtenie, hogy mivel tartozik a nemzet nyelvének, mely nyájas készséggel kelti gondolatait és segíti világra eszméit. Bizony nem volna szép dolog, ha hála fejében szép hazai szavainkat feláldozná rút idegeneknek és ott élne nem hazai szóval, meg talán csak azért, mert tudományosabb színezetű, a hol eredetieink is csak olyan jól vagy még jobban is megteszik. Ez nem csak ízléstelenség, hanem nyelvünk ellen elkövetett oly nagy tiszteletlenség volna, hogy ellene a legszigorúbban kellene tiltakoznunk.

VOLF GYÖRGY.

MAGYAROSAN.

A nyelvkorcsosulás ellen síkra szállt bátor, kitartással küzdő bajnokok közt egyike a legbuzgóbbaknak Gyergyai Ferencz. Elsőbben a „Magyar nyelv sajtáságairól“, újabban pedig „Magyarosan“ című művével indította meg s folytatja a harczot a nyelvrontók gombamódra szaporodó serege ellen. Egy célért küzd velünk; nagyon megérdemli tehát, hogy meghallgassuk szavait, s ha komoly meghányás után helyeseknek találандjuk, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Bizonyára nem egy gondolkodó főnek tűnt már fel az a csodálatos jelenség, honnan van az, hogy íróink nagy része annyi figyelmeztetés, oly komolyan feddő hang, s a legvilágosabb bizonyítékok s kimutatások ellenére is süket marad s az útbaigazítás ép úgy nem fog rajta, mint a harangkötélen a prédikáció. Ennek több oka van. A sok közül ez alkalommal csak azt említjük meg, a melyik épen tár-

gyunkhoz tartozik; ez pedig abban áll, hogy némely túlbuzgó kritikus nem ritkán oly szók vagy kifejezések ellen kel ki, a melyeknek helytelensége nem csak hogy be nem bizonyítható, hanem a vélt hiba többszörte teljesen szétfoszlik a nagy számmal feltűnő tények világában. Hogy hajtson aztán a hibán kapott író vagy bárki más a nyelvkritikus megrovó szavára, ha mindjárt száz esetben igaza volna is, mikor látja, hogy néhány oly kifejezése ellen hallatta kárhuzható ítéletét, a melyeknek tősgyökeres eredetiségéről a minden oldalról kínálkozó példák nyomán maga szerezhet magának meggyőződést?

A nyelvkritikusnak első és fő kötelessége tehát, hogy minden egyes támadás előtt szigorúan utána járjon a dolognak s lelkiismeretességgel kutassa, hogy a megrovandó használat valóban helytelenség-e vagy sem?

Mi a helytelenség?

Minden oly szó, kifejezés vagy kapcsolat, melynek sem nyoma sem képe nincs a nyelv életében, tehát a melynek létezése erőszakolt s mely nem nyelvbéli analogia szerint készült. Nem hiba tehát e szerint a mi él vagy élt, vagy a minnek képe, mása megvan a nyelvben.

Nem korrekt az eljárása tehát s nem adhatni szavára az oly nyelvbírálonak, a ki sem jelenét, sem multját nem veszi figyelembe a nyelvnek, hanem az értelem útmutatása szerint akarja szabályozni a vélt vagy való tévedéseket. „Meg akart halni = moriturus erat“ hiba, mert értelmetlenség, úgymond az ilyen bíráló; esze ágában sem volt, hogy meg akart halni, hanem csak közel járt a halálhoz; ennélfogva ama hibát így kell kiigazítani: meghalandó vala. Az ilyen fajta nyelvbírálok és tudósok — nyelvphilosophusoknak nevezik magukat; számuk maris arenae — küszöbölték ki, hogy csak pár példát hozzunk fel, mint értelembe ütköző, tehát szerintük helytelen kifejezéseket a következőket: „Eltagadta, hogy teljes életében soha sem látta őt. Megtiltotta neki, hogy a látottakról csak egy hangot se merjen ejteni“, s megjavítva behozták helyettük im ezeket: Eltagadta, hogy látta őt. Megtiltotta, hogy egy hangot is szóljon.

Nincs nyomatéka másodszer az olyan bíráló szavának, a ki az élő nyelvet egyáltalában nem veszi számba, s jót

roszat válogatás nélkül csak a történeti nyelvből akar kimagyarázni; vagy viszont a ki akár a múlt és jelen, akár mind a kettőnek irodalmát ignorálva, semmibe sem véve, egyedül a népnyelvet tekinti és fogadja el szabályozónak.

Gyergyai határozottan ez utóbbi osztályba tartozik. Kitetszik ez munkájának majdnem minden sorából; de meg nem is csinál titkot belőle, hanem bevallja nyíltan, őszintén, hogy irányadója csak is a népnyelv. „A nyelv egyedüli tekintélye az élő beszéd.“ (7. l.) „Nem az irodalomból kell és lehet kifürkészni a nyelv sajátságát, hanem az élő beszédből.“ (8. l.) sat. A felelet tehát, hogy mit tartsunk állításairól, melyek lesznek helyesek s melyek nem, egyszerű s világos, s általánosságában előre meghatározható. Azon helyreigazításai, melyeket nem csak az élő beszéd, hanem az összes, az ó és újabb irodalom adatai is támogatnak, helyeseknek tekintendők; a melyeknek a történeti nyelv tényei azonban ellentmondanak, azokat a helytelenségek sorából ki kell vennünk s tetszés szerinti használhatóságukat mindenkinek szabadságára bízunk.

A munka nagy gonddal s fáradtsággal van írva, hosszú megfigyelésnek és egybehasonlításnak a gyümölcse; azonkívül nem csak hogy rámutat a való vagy vélt tévedésekre, hanem több helyes, hasznos útmutatást is foglal magában; s ezen oldalát dicsérettel kell kiemelnünk. De vannak tévedései is — s ezek oly álláspont elfoglalása mellett nem is valószínűk — a melyeket szó nélkül hagynunk nem lehet, hanem elé kell vennünk sorjában s helytelen voltukra rámutatva figyelmeztetnünk a tanulni akarót, mit kerüljön valóban, mit ne. s így, a mi célja is volt vele szerzőnknek, csakugyan hasznavehetővé tenni a könyvet.

Vegyük czikkeit rendre, úgy a mint egymás után következnek.

„Ugynevezett marasztaló *ban ben* nincs a magyar nyelvbe. A magyar nép nem beszél *ban ben*-nel; szájából mindenütt csak *ba be* hallik.“ Tehát hiba azt mondani, hogy pl. bölcsőben ringatták — ez belőle természetesen a következtetés. Itt van mindjárt a jeleztük álláspont, melyet a szerző elfoglalt, a melylyel a történeti nyelv adatait kizárja a bizonyítékok sorából.

Nem tartozik feladatunkhoz, hogy kimutassuk, mily nagy botlást követ el a szerző, midőn a nyelvtudomány eddigi megállapításait teljesen ignorálva, ily merész tétellel lép a világ szeme elé. Az az ő baja, ha nem tudja; s ha utána jár a dolognak, csakhamar meggyőződhetik tévedéséről. Nekünk a főntebbi állítás megrontására teljesen elegendő, ha bebizonyítjuk, hogy a nyelv életének bármely időszakában de létezett, megvolt egyszer a *ben*.

Kell-e ezt bizonyítanunk, adatokkal támogatnunk? Úgy hiszszük, fölösleges. Vegyen a kezébe bárki bármely munkát a sírbeszédtől kezdve a manap megjelentig, tekintsen bele akármelyik lapján, s látni fogja, hogy a *ben* megvonta oly régi, mint a legrégebb nyelvemlék, hogy létezni pillanatra sem szűnt meg, hanem élt folyton, szakadatlanúl, s használata minden időben általánosan elterjedt vala. Gyergyainak azon állításán tehát, hogy „megvolt-e valaha nyelvünkben a *ben* vagy nem volt meg, ezt most senki se tudhatja bebizonyítani“, a leggyöngébb kifejezéssel élve csak bámulni tudunk. Nem volt a kezében soha semmi könyv?

Ez az egy tény annyira halomra dönti egész állítását, hogy bizonyítékainak hátralevő részét, melyekkel a *ben* jogtalan voltát kimutatni iparkodik, egyszerűen mellőzhetnők, ha hamis elveit s hibás következtetéseit olvasói kedvéért ki nem kellene mutatnunk.

Azok ellenében, a kik a *ben* kérdésre nézve hivatkoznak a régi nyelvemlékekre, ezt jegyzi meg czáfolatúl: „A bécsi és müncheni codexből nem lehet kimutatni a tiszta magyar nyelv sajátságát, sőt éppen sajátság elleni botlásokat vehetni ki“; s ezt úgy bizonyítja be, hogy a sírbeszéd hibáit mutatja ki. Hogy aztán az ilyen czáfolat ügyén nem sokat lendít, az bővebb kimutatásra nem szorúl. Aztán meg az az állítás is hamarosan van kiszalasztva, hogy a sírbeszédben hibák vannak, minthogy egy vagy más kitétel a mai használattal ellenkezésben áll. Hogy ma úgy mondjuk: te is tudod, kenyérből enni, abból egyáltalában nem következik, hogy egykoron nem mondhatták: is te tudod, kenyérből enni. Az *is* tudvalevőleg semmi más mint az *és* (hajdanában mind a kettő *és*); nagyon valószínű tehát, hogy a kezdetben egy *és* ugyanazon *és* egy szerepet is töltött be (v. ö. a gör. *καί*, lat. *et* = *és*, *is*), s a különválás, mind az

mind alaki a helyzeti, mint ez sok más szóval történt, csak lassanként s jóval később állott be. Ma pl. a comparatio a *nál* rag segítségével történik: *Vén ebb* az isten kertészén él; hajdanta azonban a *nál* helyett a *től* rag járta: János Baptistát *ól* nagyobb propheta nincs (Mün. cod.). De lehet-e, szabad-e azért ez utóbbit helytelenségnek neveznünk? Nem. Hisz egy kifejezésünkben még ma is a régi szerkezetet használjuk; ma is úgy mondjuk, hogy „ment ül (= mendt ő l) nagyobb.“ Ugyanez áll a második megrovott példára nézve is, azon különbséggel, hogy itt élő beszédbeli adatokkal is támogathatjuk nézetünket. Igaz hogy ma így szólunk: jó ízű ettem abból a kalácsból, s nem mint a régiek: kalácsban; de azért, habár gyéribben, az utóbbira is találunk még elég példát. „Kenyérb en sem ettek eleget.“ (Népkölt. Gyűjt. II. 412.) Több hasonló példa fel van sorolva a Nyelvőr I. k. 89–91. lapján.

Ama hathatós ellenvetésre, hogy a *ben* jogosultságát kétségtelenné teszi a *benn-em* szó is, önkénykedő, de manap nagyon is divatos szófejtéssel válaszol. Miből lesz, kérdi, a *benn*? Azt hiszem, feleli rá, *be* és *en* összetevéséből: *be* + *en* = *benn*. Vajjon micsoda analogiára támaszkodik, midőn e merész állítással lép föl? Arra nyelvünk nyújt nem egy példát, hogy *een*-ből lesz *én*, *öön*-ből *ön* (leven, leen = l é n, tövön, töön = t ő n) sat.; de hogy *enn*, *önn* lett volna belőle, annak bebizonyítására testesebb argumentum kellene mint az a vézna „azt hiszem.“ Hogy az inessivus (*be*) és illativus (*ben*) közti különbség nem új találmány, hanem hogy már réges-régen megvolt nyelvünkben, épen az a kicsinyelt sírbeszéd bizonyítja kétségtelenül. „Menyi milostben (inessivus) teremteve eleve miv isemucut. Mend paradisumben uolov gimilcictul munda neki elnie. Oz gimilsben halalut evec. Veteve vvt ez muncas vilagbele (illativus). Vezesse vvt paradisum nugulmabeli. Oggun neki munhi uruzagbele utot.“ De a *be* és *ben* közti különbséget kétségtelenné teszi a szerinte egyedül irányadó élőbeszéd is. Ismeretes nyelvünknek azon sajátsága, hogy az úgynevezett igekötős igék azon ragot vagy névutót szokták maguk mellé vonzani, mely épen igekötőként működik; pl. alátette az asztal alá, rátette az asztalra sat. Ha tehát nincs különbség a *be* és *ben* közt, mért mondjuk mégis, azok is a kik e különbséget tagadják

bement a házba, és: benvan a házban? Lehetne-e ez utóbbi jelentésben így mondani: *bevan* a házba, vagy pl. *besétál* a szobába, e helyett hogy *bensétál*?

A szabályt tehát, hogy „*ba be* névraggal él a magyar akár behatólag akár marasztalólag“, kötelezőnek egyáltalában nem ismerhetjük el.

Gyergyai második megrovása a *sem* használatát illeti. „*Sem*-mel, úgymond, nem él a magyar. Íróink hihetőleg így okoskodva: minthogy *nem* tagadó, *ne* tiltó, *sem* és *se* pedig annyi mint *is nem* és *is ne*, azt tartják, hogy *sem* tagadó, *se* tiltó. Én pedig azt vélem, hogy a *se* nem az *is nem* vagy *is ne* szóból van összekeverve, hanem megfordított *is = es*.“ Erre nézve két megjegyzésünk van. Az első, hogy a tudomány nem vél, hanem tud; tudományos tételekben tehát az „én azt vélem, azt hiszem, azt tartom“-féle bizonyítékok fakovát sem érnek. A második pedig az, hogy a magyar nyelvtudomány hála istennek már bölcsőkorából kilépett s gyermeki köntösét is levetette; kezd komoly, meggondoló férfi lenni, s a *bál = láb*, *sziv = víz* (vért) sat. gyermekjátékokban nem leli többé gyönyörűségét. A „*se* semmi más mint megfordított *es is*“-féle etymologizálást tehát enyelgésnek véve figyelem kívül hagyjuk s szólunk a fő tételhez, hogy „*sem*-mel nem él a magyar“.

Csak pár példát.

„Beteg embernek imádsága *se m* egészséges. (Erd. közm. 732.) Senki *se m* érzi a maga büzit.“ (U. o. 1298.) sat. „Hiszöm kied soha *se m is* szerette. (Kriza, Vadr. I. 478. l.) Hát neköm hoztál-é? Még magamnak *se m*; én sönkit *se m* láttam.“ (U. o. 480. l.) sat. „Ha pirongatsz, *se m ér* semmit, ugy *se m* szeretek mást senkit. (Népkölt. Gyűjt. II. 99. l.) *Se m* ibolya, *se m* róza *nem* vagyok.“ (110) sat.

A történeti nyelvből, noha ott még majdnem általános a *sem* használata, nem tartjuk szükségesnek idézni példákat; s záradékul csak a következő kérdést adjuk fel a szerzőnek, fejtse meg, ha tudja. Ha a *sem* csakugyan nincs meg a magyar nyelvben, miért beszél akkor így: „Ha megvolna, akkor senki *se* vétené el. (6. l.) A közbeszédbe így halljuk: *nem láttam semmit*.“ (12. l.)? Ez a *sem* megtagadójától kissé erős vigyázatlanság volt; neki így kellett volna használnia: *seki se* vétené el — *nem láttam semit*. SZARVAS GÁBOR.

SZÖKŐ ÉV.

A M. Nyelvőr első évi 1. számában a magyar naptár némely sajátságai közt a szökő évről is van szó s még eddig nem érkezett felelet azon ott (27. l.) olvasható kérdésre: „hol vette a magyar nyelv a szökő elnevezést arra az évre, a mely nem szökő, sőt ellenkezőleg toldó napot kíván?” A finnek futó évnek mondják s a finn szótár-író ezt roszúl csinált szónak tartja. A magyar czikk írója mind a finn, mind a magyar (futó, szökő) kifejezést oly időszámításból hajlandó származtatni, mely se római nem volt se keresztyén.

A finn elnevezésre nézve helyes lehet az ott felhozottakból vont következtetés; a mi azonban a magyar nevezetet illeti, aligha közelebb nem találjuk egyszerű megfejtését.

A magyarban szököm azt is jelenti, hogy ugrom. Régi szótárainkban láthatjuk, hogy *salio* = szökök, ugrándozom, *assilio* = reá szököm, reá ugrom. *Assultus* = reá szökés, reá ugrás. *Assultim* = ugrándozva, szököldézve. *Desalto* = aláugrom, leszököm. *Desilio* = leszököllem, leugrom stb.

Mind ezek, mind a mai nyelvhasználat értelmében tehát szökő év sem több sem kevesebb mint ugró év. A váradi disputatióban eléforduló szökevész-t (szeckeueész) is inkább (akolbol, egyházból) kiugrónak tartom, mint — Budenzzel — szökevénynek. Azt sem feledem ugyan, hogy el- vagy megszőkni helyett ezt is mondjuk megugrani.

Azt, hogy szökő évben február 24-ikét mint régen írták, mi is Mátyás ugrásának írjuk, én is helyeslem; de hogy a szökő év kifejezést ezentúl toldó év értelemben írjuk s mondjuk, arra okot nem látok.

Ha a szökő és ugró kifejezések azonossága maig oly világos nem volna, vagy pedig mai nyelv szokásunknak hinni nem akarnánk, hiszem, hogy régi könyveink nyomán nem lesz nehéz eligazodnunk, ha ide vonatkozó kifejezéseikre is figyelmet fordítunk.

A „Pozoni Kert.“ (írta Lippai János, nyom. Győrött 1753) 458. lapján ezt olvassuk: mikor annus Bissextilis, az az, közbetétegetett, avagy ugró esztendő esik (midőn tudni-illik Sz. Mátyás nap-után egy-napot közben-vetnek, és az esztendő egy-

nappal hosszabb, a melly minden negyedik esztendőben történik) abban az esztendőben nem-jó óltani.

Lippai tehát közbetéteztetett avagy ugró esztendőnek írja az annus bissextilis-t. A közbetéteztetett szó világosan megmagyarázza a szökő helyett használt ugró kifejezést. Nem elszöktetés, kihagyás a szökőnek értelme, hanem a közbetéteztetett nap által egygyel odább szöktetett napnak, Mátyás napjának ugrása s így lesz azon év, melyben e napugrás vagy szökés eléfordúl, maga is szökő, vagy Lippai szerint ugró esztendő.

Ezen értelemben fordul elé egy címlap nélküli, régi nomenclatura rerumban a következő magyarázat is: annus bissextilis = napszökő esztendő = schaltjahr.

Hogy hajdan a magyaroknál is a 13 hónapos holdi év divatozott-e vagy nem? — ez továbbra is kérdés maradhat; hogy azonban a szökő elnevezés aligha onnan maradt ránk, vagy legalább hogy mai használata se nem értelmetlen se nem helytelen, az bizonyos.

SZILÁDY ÁRON.

A NYELVÖRBELI NÉPNYELVI ADATOK.

II.

Sajátságos ragoz alakok.

Jelen időben: vari: varrja 415; léssz; — székelységiek: tartsa: tartja 151. elkőccsük: elköltjük 326. föltámassza: föltámasztja 455. — összerántott alakok: kék: kellenék 370. tom: tudom 418. mék: mégyék 424. fölmegyek 422.

Végzett jelen: vettem: vetettem 372. 422. juttak: jutottak 374. megüttem 378. étt: évett.

Parancsoló: ordíjon: ordítson (Tata) 132. fájdíjja, taníjja: fájdítsa, tanítsa (Csallóköz) 378. Esztergomban kivétel nélkül így beszél a nép. V. ö. némely nyelvemlékek hasonló alakjait.

Ohajtó: tudnánk, mondanánk e h. tudnók, mondanók 456. Dunántúl kivétel nélkül így; az ók, ők végű alakok máshol is alig hallhatók.

Infinitivus: hordanyi, laknyi, hasogatnyi 227.
228.

Ikes és iktelen alakok: félöltözök 181. léáldozzon és áldozik 181. bokoroggyon, szaporoggyon, 184. ugorj 185. kélletlenkégggy 326. törne 372. tej-jén 373. tartozok 415. haraguggy 418. mégdögölj 466. — varjál 184. hullik 279. nyilaldosik 326. huzu (huzol) 423. lenneik 423. lészél 456. mégszólalik 455. keresöl 455.

Harmadik személyű személyragos alakok *e* helyett *i* véggel: tetejiről 130. Koromberki, Papkertyi, Ur főgggyi 134. fejit, szemit 182. szélire 228. élitől 271. Mózes széki 380. béli, mérgi 421. ingi 464. (a 'székelységben, Szegeden, Hontban és Dunán túl; de nagyobb részt csak viszonyragos alakokban, úgy hogy *i* az *é* hang szokott változásának tekintendő).

Egyebek: tikjaimak 422. réczéimek, kezeidek 466. (Göcsejben). — gyüreje 416. kötejét 464. — melleje 464. nekije 375. v.ö. kieje, és öveje, övejé, öjeé (?) 467. — sárt 422. (467. déletének = delet élnek?). — szarvád 44. 45. hársás völgy (hársas?) 94. — később 327. (épen úgy mint arrább, errább, sőt odább, tovább).

Zártabb hangok a ragokban: hidakot 180. magadot 181. huzu, dógozu 423. láthatnáló 464. fogadot, ódalodot 466.

Eredetibb alakok.

A következő népnyelvi szóalakok eredetibbek, mint a megfelelő irodalmiak.

Videsen: vizesen 422. vides: vizes II. k. 45. („viz“ a rokon nyelvekben vete, vit, ved', ved, vit, vid stb.).

Küllü, küllü: kívül 463. II. 44. Kívül úgy lett az eredetibb kilül-ből, mint bévül a belülből. Válasz is ez a 48. kérdésre (IV. füz.).

Ketődkor: kedden 423. mutatja, hogy kedd eredetileg *ketted azaz másod nap.

Osztán (*o z után): aztán 130. és Dunán túl. A rokon nyelvekben is mindenütt *o*, *u*, *uo* hangzóval van a távolra mutató névmás.

Könyv: könny 323. régente is így.

Sohun (Dunán t. sohutt is): sehol 466. V.ö. soha.

És: is 180. 380. 423. stb. A legrégebb nyelvemlékekben csak így.

Majdan: majd 417. — ígyⁱ (ígyenből): így 375.

Ménnnyék: mégyék 327. Még eredetibb alakban a Tisza mellékén: méngyék, méngyen, méngyünk. Így is: ményén, mönyön (Krizsa, Vadrózsák).

Ménsz: mész, mégy 417.

Rózsámvál: rózsámmal 327.

Fejeruha: fejeruha 379.

Hangrendi alkalmazkodás nélkül vannak még meg a ragok ilyen alakokban: tánczbe, sajáttyáve 372. füliná, avve a kisasszonnyé 375. kihó 372. férhó 416. szeretüjehó 372.

Itt említhetjük az ilyeneket is: keservessenn 274. időssebbik 330. erőssen 418. kedvessije 372. V.ö. a 6. kérdésre adott válaszokat 149. 152. 199. 247. 296.

Sajátságos szóalakok:

Akkorán: annyira, úgy, oly nagyon 421. 462.	eltörődik: elfárad, el- lankad 43.
avét: avult, ócska 422.	elül a madár (a szél) 129.
ágyó: ángy 325.	elvan 421.
bétt belé: bőgött bele 418.	esső 271. 327.
buros: terebélyes (fa) 381.	estendő 456. II. 39.
csajtos: nedves, kastos 327.	észégettem: évégettem 455.
csikor: fagy 232. v.ö. csi- korog.	ébrent 232.
csök: tusó 232, v.ö. csö- könyös.	épeg: épen 421.
dörézni: bolondoskodni 232.	észomészára: éhomra 424.
ekerükszött: eltávozott 374.	falás: falat 466.
eleve 322.	feküjü 466.
elhuzul: elhuzódik 381.	feszengősen 381.
	fityíz d: mutasd 425. v.ö.
	fitogat, fitos orr.
	folyamat: kis hegyi pa- tak 381.

- forramat: forrás 381.
 rágyanul 278.
 gyürő: gyürü 273. gyü-
 reje 416.
 hasigat: hasogat 279.
 Hallottam Dunán túl ezt is:
 tisztigat, e h. hasítgat, tiszt-
 ítogat; úgy mint *hasogat*,
tisztogat eredetileg *hasojt-*
gat, tisztajtgat. .
 hatónkat 455. ötöjök-
 nek 456. e h. hatunkat, ötük-
 nek; v. ö. *kettőnket*, *kettő-*
jüknek főnévileg.
 hálál: hál (frequ.) 424.
 hézza: hozzá 327.
 hugyó 370.
 hun: hol 374. sohun se-
 hol 466.
 kergeteg, -és 322.
 kicsiddég 327.
 kivan 272.
 korhadoz, korhadós-
 ság 151.
 koszoró 280. savanyón
 225.
 kóllogat: ütöget 422.
 kollint 457. kókál: üt,
 ver 280.
 köppeszteni: koppasz-
 tani 375.
 laponyag: lapály, lapos?
 230.
 lebélgés 327. v. ö. leb-
 zselés.
 letelő: legelőbb 274.
 létagnadni 370. (316. köz-
 mond.).
 lévest 280.
 liván: léány 372. levány
 375.
 menekít: ment 382.
 mezzén: merre 280. me-
 zön 424.
 mégintlen, méginlen
 374.
 mégülnek 422.
 méllen: milyen 466.
 mékkáttyo: megkiáltja
 375.
 mögkenyeködik: jól
 lakik 324.
 nékik: némelyek 322.
 nyiltosan 467.
 nyomítani 225.
 orotvány: ortvány, irt-
 vány 384.
 kiódzott: kioldódott 415.
 piritus (pirított) kényér
 323.
 rivad (támad) a szél 332.
 rövebb, rövidíteni: rö-
 videbb, rövidíteni 136.
 sebhed 323.
 sirongál: sirdogál 275.
 szemérli (szégyenli) ma-
 gát 332.
 megszemteni: meglátni
 332.
 színélégni „heucheln“
 383.
 szintig 374. szintég 422.
 szintén (v. ö. épeg).
 szokós 332.
 szülesíg: eleség 422.
 tipaszos: tapadós 424.
 tisztál: tisztogat 383.
 toppantyú: lókörmé 332.
 toppni: lépni 332.
 ütleg 226. (144. közm.).
 valamennyit 374.
 visszuton 333.
 zöldít: zöldell 333.

Különös képzések: 1) igéből *ász, ész* végű frequ. igék: nyalász, szárnyalász 382. v.ö. legelész. — 2) igéből *i* végű melléknevek (?): döfi, dönti ügyetlen 232. világdögönözi, bornémszereti 456. v.ö. ugrifüles. — 3) jártányi ereje 272. tüzelőte (tüz-előte) 333.

Figyelemre méltóbb összetételek és kapcsolatok: *össz emarok* (összefoggott, kettős marok) 424. *nepestig*: napestig 280. *étvilág* 423. *fekhely!* 456. *világéletemben* 383. *teljes világéletében* 458. *févalyára* 456. Ez utolsók mutatják, hogyan nőhet két szó úgy össze, hogy egységes szó gyanánt ragozzuk: *févalyára*, azaz *fejaljára* e h. *feje aljára*; de kétes *fültövénél* 272. e h. *füle tövé-nél*. *Zütületten megfogton*: ez idő letten vagy a mi valószínűbb: *ezüte* (= ezóta) *letten* (megfogton = fogva) 424.

Idegen szavak: *studírozik* 42. *komótizál* 130. *karéláb* v. *kalarábi*: *kohlrübe* 226. *kásté*: *kastély*, *kastell* 275. — *strázsálni* 455. *iskotoja* 455. *pöléh pléh* 379. *sódér* = *schulter* 421. *tempolom* 423. *Farankné* *Frankné* 43. *kurumpi* 423. *porubátt*: *próbált* 423. *porbád még*: *próbáld meg* 462. *porufita*: *próféta* 423. — *ókula* *ocularium* 465. *iska* (*iskála*, *éskája* Tsz. *lábító* szó a.): *scala* 424. *rétlya*, *réttya*, *rétya*: *létra*, *lajtorja*: *leiter* 178. 379. — Legtöbb idegen szó van a mesterműszók között.

Pleonasztikus alakok: *náladnélkül* 180. *esztet* 187. *szébbebét* 374. *tikjaimak* stb. 422. *elsődször* 232.

Ragelhagyás: *búkérni* 225. *füszcnnyi* 421. *árvahagyui* *ides anyám* 466. *tikhordu kánya* 422. *letelő*: *legelőbb* 274. *legelsőbb*: *legelsőbben* 457. *mondatlan is tuggyák* 130. *kiszalad nagy lelketlen* 457.

STEINER ZSIGMOND.

A MESÉKRŐL.

I.

Ezen cím alatt nem általános érdekű fejtegetéseket vagy osztályozást, sőt még tágasabb körre terjedő hasonlításokat sem szándékozom a Nyelvőr cikkei közé vegyíteni.

Aprólékos jegyzetek, észrevételek, kérdések lesznek azok csupán, miket hébe-korba inkább csak figyelemgerjesztésül kívánok közzé tenni. Egy-egy szál, egy-egy forgács, mi hasznavehetetlenek is bizonyúlhat be idővel, ha keresetlenül akad kezünk ügyébe, megérdemel annyit, hogy felvegyük s szaporítsuk vele a mindenes kosár tartalmát; kárt ezzel nem teszünk.

..... Szirmaynál (*Hungaria in parabolis*) ez olvasható: *Fabula = Király fia Kis Miklós beszédgye*. Az újabbul szopta ki. Erdélyi János (válogatott magyar közmondások 2. kiadás. Pest 1862) régibb gyűjteményből átvéve így közli: *Király fia Kis Miklós beszéde s hozzá ezt a magyarázatot teszi: azaz igen ékes beszéd*. Szirmaynál bizonyosan sajtóhiba a *Király fa*, *Király fia* helyett, mi a második kiadásban sincs kijavítva.

Az, a kiről e közmondás emlékezik, mesevilágunk egyik legismertebb és kedveltebb hőse. Néha csak egyszerűen Miklós, majd Kis Miklós, majd Király Kis Miklós, vagy Királyfia Kis Miklós vagy Szép Miklós nevet visel. A milyen változatosságot látunk a névben, épen olyan mértékben találjuk azt a mesék cselekvényében is, melyeknek ezen változó nevű hős a fő alakja.

Mindazon eltérések mellett, a melyeket a nevek és cselekvények között látunk, sok közös vonásra ismerhetünk a következő mesékben. *Merényi*, *Dunamelléki Népm.* I. k. A három arany gyűrű. Az örökbe fogadott testvér. II. k. A szegény ember tizenkét fia. — *Sajóvölgyi népm.* I. k. Az ólombarát. II. k. *Szép Miklós*. *Kriza*, *Vadrózsák* I. k. *Mirkó királyfi* stb.

Mennyire elterjedt s kedvelt neve volt a Király Kis Miklós név a mesék s regék hőseinek, bizonyítja az is, hogy még egy balladában, a *Landorvári Dorka* címűben is találkozunk vele (lásd *Magyar Népköltési gyűjt.* I. k. Pest 1872). Már maga az, hogy ily gyakran s nem csak a mesékben, hanem balladában, sőt példabeszédben is előfordúl, valószínűvé teszi, hogy nem csak a cselekvények, melyek hozzá fűződnek, hanem maga a név és alak is régibb korból származnak. Bizonyítja azonban ezt egyik 16. századi írónk Bornemisza Péter is „Negyedic része az evangeliomokból és az epistolákból való tanúságoknak“ (*Sempte* 1578) című munkája 758. l., hol eze-

ket írja: „.... immár czac mind hazugságnac halgatására, és hitságos mulatságra vágyodnac mindennec fülei, Tiztátalan és faytalan beszédnec halgatására, hazug és álnoc tanácszra hamis és eretnec tanyításra, rágalmazoc, gyalázoc, fondorlóc sugarlásira, tragar és peniszes czuffságira, bába beszédre, álnokul költöt fabulakra, Király fia Kis Miklosrol, poetac oriásirol, apolloniusrol, és egyéb hitságról, virág és szerelem énekec halgatására, Lant, Sip, Dob, Trombita szóbeli hayia huyiara, és temény ezer czaczogásokra“.

Bornemisza tehát már mint széltire elterjedt „álnokul költött fabulát“ ismerte Király fia Kis Miklós történetét s lehet, hogy nem csak szóbeszéd után volt róla tudomása, hanem mint írott s talán épen versekbe szedett költemény fordult meg keze közt. Hihető, hogy játjának Toldi Miklós-nak méltó társa volt s ha Ilosvaira nem tehetett is szert, emlékezetét kegyelettel őrizte meg a mesélő nép mai napig.

Ezzel korántsem akarom tagadni, hogy a Király Kis Miklósról költött mesékbe oly elemek is ne vegyülhettek volna, melyek a világra szóló mesebirodalom más — nem magyar — tartományaiban is találhatók; de a mese vagy tán helyesebben monda hősének tősgyökeres magyar voltát ezek ellenére is merem állítani. — A Kyralfia név már 1287-ből ismeretes azon 1325-diki átirat után, melyben „Terra nobilium Kyralfia dictorum“ említetik (l. Fejér. Cod. dipl. VII. 4. 202. l.). Egy egész nemesi osztály viselte hát e nevet, melynek valamelyik tagja könnyen válhatott azon nemzeti mondakör hősévé, melyet csorbúlt széleivel ma már a meséknek, ki tudná megmondani hányadik rétege borít, de központját a hőst maig sem tudta megtorlott iszapjával eltakarni.

Kétségtelenül érdekes volna ismerni a Király Kis Miklósra vonatkozó zalamegyei népmeséket, mivel úgy látszik, ezen megye volt a királyfi nemesek fészke. — Megjegyzem, hogy Fejér. Cod. dipl. X. 7. 719. lapján szintén olvasható egy oklevél, mely több hontmegyei hatalmaskodó nemesről emlékszik 1435-ből. Ezek közt az első is Nicolaus de Kiralfia.

A mi a Miklós nevet illeti, már 1211-ben M i c l o u s -nak is írták.

SZILÁDY ÁRON.

NYELVTÖRTÉNETI APRÓSÁG.

A Döbrentey-féle Régi magyar nyelvemlékek 2-ik kötetében (4-ik lap) a legrégebb magyar nyelvemlékek sorában ki van adva egy néhány szóból álló orvosi rendelmény az 1416. év előtről. Ennek eredetije régebben Nagy Gábor birtokában volt, s az ő gyűjteményével a m. n. Muzeum könyvtárába került (898. fol. magy.).

Döbrentey azt írja, hogy ő másolta le; de úgy látszik, csak Nagy Gábor olvasását követte, ki a Tudományos Gyűjtemény 1835. évi 7-ik kötete 33-ik lapján már előtte kiadta volt; még pedig elég hibásan. Hívebben másolva az eredetiről, nem combinatiók, hanem a világos és helyes olvasás törvényei szerint így van:

Gengber	}	de quolibet
ffahay		1 nehezek
dragorion	}	de quolibet 1 loth
kechchete		
anusmok		
fenywmok		
Isop	}	de quol. manipulum unum.
salluia		
obruta		
czyabaire		

Item ade adhec ficus IIII et mel quantum sufficit et cum vino coquatur vsque ad consummacionem tercie partis et calide bibat bonum haustum sero et mane per octo dies tunc purcabit sibi pectus.

Oldalán más írással: Item obligantur domino Capitaneo domino Francisco Gulay flor XXXVIIIIIII.

Némely kisebb pontatlanságot nem számítva, Döbrentey elsőben is az *anusmok* vagy *anismok* szót magyarázza és olvassa diósmák-nak, holott az nyilván ánismag. Az egészen tisztán kivihető *czyabaire*-t pedig olvassa czyahaia-nak, ezt azonban természetesen magyarázni nem képes. Nagy G. magyarázza valami állat, p. o. nyúl hájának, de ezt a magyarázatot már Döbrentey sem merte átvenni. És mi az a *czyabaire*?

Egy növény neve, mely a Melius Herbariumában (129. 130. lap s többször) *czabaire* név alatt van említve.

Beythe István Fiveskönyvében már meg is magyarázza, mondván: „deákul Pimpinella, saxifraga, magyarul: Chyaba ire, dinnye zagu fy v.“ Szenczi Molnárnál is czaba ire = pimpinella.

Clusius Károly bécsi fűvész 1588-ban kiadott fűvész-könyvének végére tesz egy „stirpium nomenclator pannonicus“. Ebben a pimpinellát így magyarázza: „Chaba ire, h. c. Chabae emplastrum“.

Nam ferunt Chabam regem post parentis mortem in quodam proelio . . . solum superstitem remansisse cum 15,000 viris, et illis quidem omnibus vulneratis, quos haec herba curasse dicitur, unde factum est, ut postea ab eo appellationem sumserit.“ Minthogy azonban Clusius műve Előszavában azt mondja, hogy ő a magyar növényekre való adatait Beythe Istvántól vette, kivel igen gyakran együtt fűvészkedte be Németújvár vidékét, ez adatot is úgy lehet tekinteni, mint Beythétől származottat. Felemlíti ezt Ipolyi Arnold Magyar Mythológiájában, de — nem tudom miért — ő sem írja Csaba ire, hanem Csaba irnek.

Már most — úgy gondolom — ez a növény az, mely csábaír név alatt ismeretes, és melyet a Nagy Szótár is felemlít, így magyarázván: csába-ír.

Bár a régibb iratok és nyomtatványokban a vonások és szószakításokra nem lehet biztosan építeni, azt hiszem mégis, hogy — régibb forrásaink nyomán — a Czaba ire nem csábaír, hanem épen olyan növénynév, mint p. o. Bodog asszony tövise, czipkeje, teje, tenere, Zent Lazlo király fűve (Gentiana) és számtalan. Tehát nem a csáb gyökérhöz tartozik, hanem a Csaba tulajdonnévhez. A hol az ír összetételben használtatik, Szenczi Molnárnál gondosan össze van írva, és nincs így: ire, világosan a birtokos viszonyt mutatja, p. o. kantair.

A Csaba irét már ártatlan természete sem engedi a csábítókhöz számítani; ha jól tudom, a kapornak és ánismagnak édes testvére.

Vagy talán a Nagy Szótár csabaire egészen más növény, a minthogy latinul nem pimpinellának, hanem poteriumnak van magyarázva?

MATKÓ ISTVÁN MAGYARSÁGA.

I.

Ne nyögi, mert hátra még a bekkenője. Nézd meg s vedd eszedben, hogy addig kerengél ez kerekdéd hidon, miglen eszedben sem vehetéd jó szerivel, hogy ott dobbanál a honnan elindultál volt (= circulus vitiosusban vagy. Bezzeg sajt! (= fontos dolog ám ez!) Vagyoné már híred-del? (= van-é róla tudomásod?) (221–230.) Azután várj kéztül tésis. (A Gyermekeknek szokták mondani: ne nyúlj magad az ételhez, hanem várj kéztül.) Hagyatlan (= fogadatlan) Prókátorrá tévéd magadat, tudod jutalmadat. Gorombának mond, mert nem tudja Matkó mit tészen a betű. Hat almát két pénzben! hiszem rátalálék a Barátra! Azt mongya hogy ne mondgyam hogy Görögöktől vették. (Milyen szépen megvan a miszerint nélkül, melyet egyáltalában nem ismer s nem használ olyanformán, mint a hogy most felkapták.) A sz. írásrul magáruul akar velem szót tétetni (= akar engem beszéltetni). Oda vadtok már Pápák, Papok; mert im a Görögöknek és Sidóknak osztja S. a ti kenyereteket (= azokra ruházza a ti méltóságokat). Luthert ostromollya, azt a megbólt Oroszlánt félelmes kuvaszok módgyára távolrul ugattya, a kit semmi Papok élteben meg nem marhatának. Herreg, dunnog, dorombol magában. De jaj ez dühös ebek tulajdonságát maga begyében viselő Barátnak! Ti, kik eleven mētelyek vadtok. Bolondnak bot jó s egy fa pénz. Eregy véle! (231–240.) Mivel a hagymázos főben bokrosan feneklik meg a bolondság, gyomra imelygése, feje bódulása miatt sok tövel hegyyel öszve álló (= egymással ellenkező) dolgokru karatyol: ugy hagymázos Mátyásunk-is, megfulna, ha nem bőfentene afféléket. Eredgy orczátlan dongó légy! Mit nyögsz, talám rosz az edgyik garasod? No Sámbar! micsoda büz tekerheti itt náthás orrodra? — No Mátyás! Micsoda akadhatott innen az orrodra? (Mindkét mondat egyet jelent = micsoda gáncsolni valót találsz itt?) Bizony nincsen olyan hoszszú csomós korda, a melly a te hasas hazugságotat béérhetné. (241–250) Bellarminus szavai bédugják a te bűdös tajtékot túró szájadat, és mint hazugsággal csatázó sánta, béna katonát, és a magad dohos s bűdös rühét másra hamissan kenni akaró Varass Barátot elvetnek a Cálvinus hátáruul. De Bellarminusban oly vastagon találád (t. i. kifejezve bizonyos állitást), hogy sok iga bialok (= bivalyok) sem tekerhet-

nék ki szemedből. Nosza mutass illyent Calvinusban! No Barna Barát ha bírod! (alliteratio.) Volna ám itt mit szégyenlened, ha orczád disznó bőrrel bérelt (= bélelt) nem volna. Világ láttára nem szégyenli S. azt Cálvinusra fogni. Csákányt a számárnak, csákányt! Mert nem fog a pirongatás. Azt vitattya, hogy C. írásiban is feltaláltatnak ezek. Bezzeg fel, de nem a büntételre. Melly tetemes talpas hazugság. Nosza más ember saroglyájában kotorászó (más mondásait vizsgáló, bíráló) Mátyás, nyuly bé a Szent Pál saroglyájában is, lássad ide valót ott is mit találsz. Szamárnak számár a rívása is (= Qualis causa, tale causatum). — Fövényen épült ház romlásában (könyvczím) olyan dolgokat sujték fejedhez, mellyekből csak nem tudál még kifeselni, sem ötet (Bolsecusról beszél) kifejteni, hanem lúg marada nyakatokon. Ezt látván, igen méltán kért párt (= még egy másik bizonyágtételt) Posaházi Uram, de te Mátyás csak nem adhac. Hadd alább jó szász! Te lévén a Matkó peresse (= vádló, felperes) vallyon megállé a te törvény-tételed? Igen szitanál a magad fazekad mellé. Nosza ne légy te törvénytévőm; mert kiugratlak a Tanács közül. De úgy ebperellyen veded, hogy te tégy törvényt. X. ut Tök zavarékjában csuda melly békételesenül bömbög, hortyog, haragszik, morog s panaszolkodik, ha valaki szánhatná! (251—260.) Miért ha istened s lelked vagy on, hogy hamisan irod le a szókat? (Sajátságos itt a miérthogy kötőszó kétfelé választása, s a miértnek a mellékmondat elé vetése.) No Szamár! mert megkelletik ám ide a Petárda! (lövőfegyver, = elé kell ám itt venni az észet). No, szabd ide már szavaidat (= alkalmazd csak szavaidat másik állításodhoz). — Mutassatok széles világon csak egy olyat, a ki beszédében meg nem esett volna (= a ki tökéletes tiszta beszédű lehetne). Nyolczat botlik nagyot (= sokban téved), hogy mind a négy lábára feles botlás jusson. De hodcza kezedet veszni való, im kihúzlak a sárbul ez egyuttal (= most ez egyszer) (261—270). X. Tökben Szent János im ez szavait gusollya (másutt = tekeri, csüri-csavarja). De errül már volt lúgja (= kapott czáfolatot). Ne zavar d hát a kettőt egy lévben. Miért lopsz = veszel el szavaim igazi értelméből) Sámbar? talám megszüktél (= megszorultál), hogy illy szemlátomást lopásra vetemedél? Hiszem szeretné bádgyatt Szamárunk csak lógon, útfélen jární. Czo rud mellé csak, s felelly ha felelhetcz: mert meg kell lenni. Legény megrágd a mit szóllasz! Csak szemfényt akar Sámbar vélek veszteni (újabb zszurnaliszta

nyelven = széd elgés az egész). Ha Jakabra igazítasz, onnan ki nem főzöd semmi lombikoddal (= onnan nem lehet azt következtetni). Ha a többi Szentekre igazítasz, onnan is kiszakadsz (= ott sem érsz cél). Ha egy ideig némelyek meg nem estenek volna is beszédekben, de ugyan meg valaha. (Hatályos rövidség. A helyett, hogy az egész ígét ismételné, csak az gekötöt ismétli). (271—280.) Vallyon az imádság törvénye szabé rendet arról (= rendeli-é, határozza-é meg azt; v. ö. rendszabály), hogy sat. Csipkére csapódik (= haszontalanba megy, kárba vész, nem lesz foganatja) hát a másokért való misemondás, tor, alamisna, s hová léssen osztán a ti konyhátok sírja? (zsr). Végre dorombol Sámbar ezen is (= föl-szólal ez ellen is). Sámbar maga ellen kotyog hát mikor azt kuhintya. Látyátoké, melly szaporán szórá a hazugságot, hogy semeiteket békenhesse. — Ne alkudtass bár minket (ne akard kimutatni, hogy ellene mondunk egymásnak s így ne akarj összeveszíteni), mert nincs háboruság köztünk. Ugyan szaporán szórá Szapora Mátyás csak e kevés számú ígékben is a tetemes talpas hazugságokat. Hogy mások is hazugságirul megtorkolhassák (= hazugságiért megtámadhassák). Tudom, hogy kedvetlen vagy hozzá (= nincs hozzá kedved). A szántsándékos bolondság végre tégedet futó bolondá téssen. Ne mondgy hát engemet két szájúnak, hanem valld meg magadat hamis csavargónak. (281—290.) Szúnyogot szürsz, tevét nyelsz. (K. m. a Bibliából, = más szemében a szálkát, magadéban a gerendát sat.) Bibliád is véle tartya (= vele egy véleményen van), a hol így folynak a szók. (291—300.) Ellopá (= kihagyá) ezt, mert igen szúrta az orrát. Ebszavát szóllod (= hazudsz, mint a kutya). Abban kezetedsz a Cálvinistáknak (= ugyanazt érted, a mit ők). De ha több csalárdságot az elrejtésben nem tanulsz Sátán Apádtúl; ugyancsak rajtaérjük kurtát. Rajtatok süle, hogy sat. Bizony vakabb vagy kelletinél. Miért tekeredsz hát, mint valami a nyársban (= miért akarsz kibújni). (301—310.) Világosan fejedre rakja hamis próféta-ságotat. Köröm kellene Mátyás, de patkóssabb az eddig valónál, ha mit akarnál romlott házadban foldozni. Régi szava itnyakon csapja (= ellenkezöt állít). Nosza Pokol! tellyél hitetlenekkel. Megunván Sámbar számárunk a szabott úton jární (= rendre menni a könyv szakaszain). Czo barázdára csak. Felelly ide hát ha felelhetcz. (311—320.) Annyit tud hozzá, mint a tetű a szántáshoz. Ezek csakhamar négy piszkot ejtenek vén fejedén (= négy pontban czáfolnak meg). Te

szavaid ezek, de talán rosszszól találtad fordítani. Mullyék ez abban (= ne szóljunk róla többet). X. ut Tökben egy fűzfagúst tekint s nyakamra akarja folytatni, de majd rávetem a hóhéromra a Bányász Csákányt. De melyik légyen az a saját értelem? Elhúllatá (= azt nem mondja). Sámbar a Szentírással való ellenkezésnek sűrű szövevényéből akarna kigázolni, a Cálvinistákat pedig beléjeíteni, azonban meg sem pökheti markát (= hozzá sem foghat), addig bellyebb esik. (331–340.) Igen várom vala erre a feleletet, de igen szép orozva csak elillanta Sámbar e mellől. Két ágú kópia a te címéred is (= villa, ásó, kapa). Az mit feltettem, majd meg is jádzom (= a mit állítottam, be is bizonyítom). Nem árt az ebugatás a holdnak. Jobbnak itélé hogy kérdést ujjicsón, hogysem mökögve valami sóttalan felelettel éllyen. (341–350.) Valóban fogas kérdések. Szaladófélben levő emberhez (= a ki futó bolondnak készül) valók az ilyen fecsegések. Csak előbbi bak büzit terjeszti (= csak azt mondja, mit előbb). Ha emberséges embernek tartod magadat. Nem oda Mátyás, nem! (= nem az itt a kérdés.) Bír é úgy akarattyával (= ura-é akaratjának; némileg benne a birkózás fogalma is. A bír ilyen használatából burjánzott fel rosz analogia által, ez a nagyon gyakori és hibás neologismus: bírni valamivel (= habere aliquid.) Illyen vak vezér miatt halálos verembe ne esetek. Kérdgyétek meg, kérlek, sómmal (= nevemben). Mongyátok néki, hogy ne húzza tovább a csatnál (= ne erőltesse a bizonyítást. (351–360.) Megosztja közöttem s közötted errül a sóldot (= igazságot tesz). De hogy ebben is meg ne akadgyon hebehurgya elméd bárdolatlan tengelye. Az illyen Eretnekség bécsúszása tojá ama záptyúkmonyokat, melyekből kikotlá a Sátán a Buja Barátokat, Országok békességét bontogató, lelkek ismeretin való uralkodást s erőszakot Szent és dicsiretes dolognak tartó s tanító kevély jézsuitákat. Látodé Mátyás hol tették volt ki régen czégréteket? (= hol mutattak rá bűncitekre). (361–370.) Nagy fába vágád tompa szekerczédet. Látodé már melly könnyen roshad és sorvad el az hitván sárbúl, porló fővényre raggatott új épületed is. Hogy tellyességgel némáknak ne láttassanak, igyeket így szinlik (= így tesznek valamit a látszatért). Sámbar pedig azt akarná innen kisotúlni. Nosza fűdd el te magad (a füstöt), kérd ki a vas hámoron lévő nagy fúvókat is, lássuk mint teheted te szerit annak erős iparkodásoddal is, a mire mást mint igen tereh nélkül való munkára igazítasz? — Azt Pál ál mában sem látta (= meg sem gondolta). (371–380.)

Mi találta Sámbar? (— mi lelt, mi ütött hozzád?) Szent írással kell vala gyámolítgatnod a Matkó tudatlanságát, de nem lön arra való (= nem találtál alkalmast). Melly hazugságának bépokröczozására citállya Sámbar 2. Reg. 12, a hol csak egy vakaritás sincsen arrúl. Ez hazugságának is a Szent írásban keresne árnyékot, de olyan egy pont sincsen. Érzvén a sáfrány illatot, elillanta (= észrevévén, hogy ő a hibás) (381—391.) Eggyik szavát a másikkal nyakon is csapja Sámbar; mert maga nyelve vallása, hogy sat. Ezt állatnád te talpra (= bizonyítnád be). A törtéendő és meglött dolgon mit értesz? Add ki, ne tarcs (tartsd helyett) homályban, s léssen válaszod. Nosza hizzatok (= örüljetez dicsérésteknek) Kozma, Demién. Mind csak ő kegyelmét (Czeplédi uramat) mardossa, azonban farba magát harapja. Holtod után is rotthatt híred fog maradni. (391—400.) Hogy hazugságodnak színt agy (= szépítsd). Csuda Pater, ha inad nem szakadott. Kérlek eszed en járj! (401—410.) Vertviszen veretlent, agya feje tőretlent (= épen megfordítva van a dolog; te kívánod a feleletet, holott neked kellett volna erre felelned. Mily szépen lüktet e közmondásban a magyaros rythmus! Megvan Erdélyinél is, 8325.) — Sebesedhetik (többet mond, mint a fájhát) szülei szivetez, kiknek magzatitokat az Isten a keresztyég elött szőlította ki. Hetednapí (= hét napos, v. ő. másodfü) gyermek. Mutasd meg, miben egy a kető? Csontosan hazud az, a ki sat. Aha csalárd Sátán csalárd tekerce! (411—420.) Nyertesebben járna úgy az Ostyasütő, a képfaragó Ácsoknál, hogy ha a mit a sütő süt Christus testévé válhatna. (425.) A trid. Concil. errül így adá ki foga fejéret. (431.) De Jakab mondgya, ha fogad vagy on (= ha felfoghatod, ha van hozzá való eszed) (441.) Arról vetett Csákányfokot a tetédre a Bányász (= azt már czáfoltam). (444.) Mindezekből immár, a kiknek Isten elmét s okosságot adott, könnyen által láthattyák, melly gyalázatosan szakada ina ama három kérdések körül gögösen futkározó Sámbar Jésuitának, és mint hányattaték el fundamentomostól, Fövenyen épített Háza. (454.)

KOMÁROMY LAJOS.

A MAGYAR NYELV

A folyóiratokban.

Budapesti Szemle.

Ugyan megriadhattak a tánczkedvelők, mikor alig hogy megkezdődött a farsang, lapjaink egész chorusa egyszer csak

rákezdí teljes erejéből, hogy resurrexit, meg alleluja! No de nem a husvétot hirdették, hanem a Budapesti Szemle föltámadását. Akadt ugyan olyan ismertető is, a kinek a Phoenix egyik-másik cikke nem igen tudott tetszeni, de olyan egy sem, a ki ennek daczára is az egész vállalatot a legmelegebben ne üdvözölte volna. Mondhatni, hogy ritka, sőt talán egy folyóiratot se fogadtak olyan kedvezően. Hogy ebben egyelőre nagy a része a régi Budapesti Szemlének is, az tagadhatatlan, mert az egyengette az újdonszülött előtt az utat, s ez némileg már csak a kész örökbe ült. De a jó fogadtatásnak más okai is voltak. Az új folyóirat először is a Magy. Tud. Akadémia megbizásából és támogatásával kelt életre; másodsor meg szerkesztője Gyulai Pál, harmadszor pedig munkásai a leghíresebb és legjobb magyar írók. Mind oly dolog, a mi rendkívül kitünővé teheti. De ha megvan tehetsége módja, hogy kitünővé lehessen, egyszersmind kötelessége is, hogy azzá legyen. Kötelességévé teszi a mondottakon kívül még az is, hogy nem kell olyan elhamarkodva dolgoznia, mint a heti folyóiratoknak vagy épen napi lapoknak, mert csak két-két havonként jelenik meg; hozzájárul, hogy van kiadója is, s így a szerkesztőség nem kénytelen még az anyagi bajokkal is vesződni, hanem minden erejét a folyóirat belső értékének emelésére fordíthatja. Mind ezekből kitetszik, hogy nagy igazságtalanságot követnének el, ha ezt is csak azzal a mértékkel mérném, a mivel a többit. Igaz ugyan, hogy a hiba mindenkor és mindenütt csak hiba; tehát a többi folyóiratok és lapok nyelvbéli vétségei azért, hogy talán a Budapesti Szemlében is feltalálhatók, nem válnak csekélyebbekké, mint a milyenek; de másrészt igaz az is, hogy a főntebbi okokból nem érdemelnek oly szigorú megrovást, mint talán ezéi, melynek a sors valamivel jobban kedvez; továbbá tekintetbe kell vennünk azt is, hogy itt még oly apró dolgokat se szabad megjegyzés nélkül hagyni, a miket másutt talán szívesen is elnéznénk.

Az első, a mit constatálnom kell, az, hogy az új Budapesti Szemle a legjobb magyar írók közreműködése mellett is csak olyan magyaros, mint akár mely más folyóiratunk. Hogy egy két cikke a közönségesnél jobb nyelven van írva, az nem dönti meg állításomat. Hiszen még napi lapjainkban is olvasni hébe-hóba olyan cikkeket, melyek amazokkal mindenképen megállják az összehasonlítást. De azért sajtónkat csak senki se rágalmazza magyarossággal. Bizony sajtáságos világot élünk, azelőtt — és másutt még most is úgy van — az újságíró a nemzet remekíróin képezte magát, most lábball égnek fordították a dolgot s úgy lát-szik, mintha a legjobb írók az újságíróktól tanulnák a stílust. A Budapesti Szemle is nem egy helyen szolgáltat erre bizonyítékot.

Egész biztossággal nem tudom, csak úgy sejtem, hogy aligha nyelvi tekintetben is meg nincs kötve a szerkesztő keze s köteles volt a cikkeknek adni a mint vette; ennél fogva legigazságosabban járok el, ha azt teszem, hogy sorra veszem a cikkeknek s mindenütt magukat az írókat apostrophálom. Lássuk tehát legelőször is Salamon Ferencz értekezését „A történelmi vizsgálatról“. Ez egyik legjobb dolgozata a kötetnek, nem csak tartalmát illetőleg, hanem nyelvi tekintetben is. Símán folyó, jóízű magyar stílus, de itt-ott mégis találkozunk egy-egy olyan csekélységgel, a mi élvezetünket meg-megzavarja. Így pl. kissé bőkezűen bánik az idegen szavakkal, azaz kedvükért néha a jó eredetiek is mellőzi. No de a helyett aztán legalább óvakodik a korcs szavaktól, s a mit használ is, nem nagyon kirívó, ha csak a *példány* nem, mely igaz annyira szemtelen, hogy ebben a mondatban: „Ezen tekintetben felhozok egy kellő figyelemre nem méltatott *példányt* a hadtörténetből“ (17. l.), a régi jó példa élete ellen tör. Megrovásra méltó a fosztó képző megnyomorítása is, mint *fölfoghat-lan* (4. l.), *mulhat-lan* (17. l.) *megbecsülhet-len* (18. l.), *elképzelhet-len* (21. l.), *fölfoghatatlan*, *mulhatatlan* stb. helyett, a melyet kár volt egy Salamonnak az éretlen nyelvrontóktól eltanúlnia. Legyen az az ő dicsőségük, valamire való író ne mocskolja be magát ilyenekkel. Arra is figyelmeztetem, hogy a legidegenebb szót is magyarosan ragozzuk s így a monumentumnak többese nem *monumenta*, hanem *monumentumok* és „az illető kor *monumentái*“ (16. l.) helyett is azt kell mondani, hogy *monumentumai*.

Pulszky Ferencz cikke: „Marc Antonio Raimondi és iskolája“ közelebb van Leibnitz világnyelvéhez mint a magyarhoz; magyaros szójarást én legalább egyetlen egyet se találtam benne, de korcs szót annál többet. Igaz, hogy nem Pulszky faragta, de elég, hogy terjeszti. Így *festész*, *szobrász*, *vésnök*, *festészet*, *szobrászat*, *költészet* akár minden lapon! *Festő* ugyan annyit is tehet, mint *anstreicher*, de hát az értelem csak megmondja, hogy ez veendő-e vagy a *maler*; hiszen a hét is azt jelenti, hogy *sieben*, meg azt is, hogy *woche*; s ilyen példa van még akár hány, a melyek miatt bizony megértjük egymást. De ha a *festő* még se kell, hát tessék, használják a régi jó magyar *képirót*. A *szobrász* világosan *szoborcsinálót* akar jelenteni, de az *ász* és *sz* képző arra nem alkalmas, mert hiszen akkor juhász, lovász, vadász, halász is juhót, lovat, vadat, halat csináló. Csak jobb a régi magyar *képfaragó*. A *vésnök* magyarul *véső*; s ez utóbbi kétértelműséget csak annál kevésbé szülhet, minthogy a *véső* mint szerszám manap úgysis már *vésű*. A *festészet*, *szob-*

rászat és költészet magyarul festés vagy képírás, képfaragás és költés.

Imre Sándor értekezését: „A magyar nyelvújítás és tévedései“ a Magyar Nyelvőrnek úgyis behatóan kell méltatnia, akkor a tartalom mellett az alakról sem fog megfélekedni. „Hugo Victor legújabb munkája“ Szász Károlytól prózai részében nem szolgált megérteni valót, csak a múlhatlanúl (97. l.) meg „a költő észjárása“ (98. l.) bántó, mert helyesen magyarosan úgy mondjuk, hogy múlhatatlanúl meg eszejárása. Verses részében egy-két megbocsáthatatlan szabadság található, mert a rímet, hiába, nem fogadhatjuk el mentségnek. Így, hogy csak egyet említek: „Az emberek jogát te szoktad védni meg“ (94. l.), helyesen megvédni.

Brassai Sámuel cikke: „Néhány pillantás a természeti tudományok haladására“ több helyt mutatja, hogy mégis csak igaza van a németnek, mikor azt mondja: wer schimpft, der kauft. Senki se kelt ki hevesebben a szófaragók ellen, mint épen Brassai, de az nem tartja vissza, hogy idétlén korcsaikat ne colportálja. Ott van tökélyes (109. és 112. l.) tökéletes helyett, szólam (112. l.) szólás, mondás, szójárás helyett, rejtélyes (117. l.) rejtett helyett, lőpor (127. l.), jármű (128. l.) puskapor, járó mű helyett, ügyér (132. l.), a mély szó az „alárendelt“ mellett különben is fölös, szolgá helyett, sőt — horribile dictu — maga is fölsap szókotyvasztónak, mikor a gravitációt, a melynek becsületes neve nehezkeedés, nehézlés-nek nevezi. E cikk meggyőz arról is, mennyire igaza volt Brassainak, mikor, persze hogy régen, azt mondta, hogy minden idegenből való fordítás rajta hagyja szegény nyelvünkön a keze szennyét. E cikk ugyanis angolból való fordítás, és így természetes, hogy a „primary belief“ nem lehet más mint előleges hit (118. l.), noha barbár magyar nyelven sejtelem, hiedelem a neve. Aztán a tudomány a természetnek nem szellemi mása (intellectual representation), hanem értelmi képzelet (110. l.) és az „invariable“ se állandó, hanem változhatatlan. Ilyeneket még többet is találni. Azt mondja (112. l.), hogy az observációra nem lelt alkalmasabb kifejezést a szemeltartásnál, de hát ott a megfigyelés. Aztán a „keringésök idejei“ (129. l.) először nem magyaros, másodszer grammatikailag hibás is. Magyarosan így mondanók: „keringésök ideje“, nem magyarosan, de grammatikailag helyesen „idei, ideji“, mint mondjuk: ajtai, disznai, erdei, erei vagy ajtaji, disznaji, erdeji, ereji, de nem ajtajai, disznajai, erdejai, erejei.

„Timur és udvara“ Vámbéry Ármintól természetes, hogy szinte nem lehet el a fosztó képző megnyomoritása nélkül; bizonyosság rá a fékezhetlen (137. l.) fékezhetetlen helyett. Ez meg miféle helyesírás típusz (136. l.), dynasztia (138. l.), szjriai (147. l.)? Aztán ha előny jó volna is, ebben az alkalmazásban, hogy: „A törökök minden időben előnyt adtak a könnyű sátrakban való tanyázásnak“ (140. l.) semmi esetre se helyes, mert az „előny“ a törökökre háramlott s nem a sátrakra. Igenis első-séget adtak nekik, nem előnyt.

Arany László cikke, „A földosztó párt Angliában“ minden ízében egészséges magyaros; nála már hozzá vagyunk szokva a java-jó kifejezésekhez; azért csak csodálkozni tudunk az egy németes használatán. „Szerintök ez csak egy adó, vagy legfeljebb egy monopol“ (159. l.) és „nem ritkán egy pénzalappal együtt, mely“ stb. (166. l.). Amott szükségtelen, itt oly-lyal pótolandó. A kereslet (157. l.) ujdonsült korcs, a magyar kereskedő kelendő ségnek mondja. Korcs az okmány is, mert a mány mény képző csak igékhez járúl. Maradjunk a régi jó oklevél mellett.

Arany János versének „Testhalom“ nyelvi tekintetben csakis szépségei vannak; hasonlót mondhatni Lévy József „Könnyű búcsú“-járól is; mind a két darab gyöngye a kötetnek.

Et nunc venio ad fortissimum virum, a ki nem is férfi, hanem óra, még pedig „A Belényesi Gábor órája“. Tarkább összevissza, mint a milyen ebben az elbeszélésben uralkodik, nem is képzelhető. Valóságos Babel; a hány nyelv a világon, annyiféle grammatika kísért benne. Így természetes, hogy a magyar is, persze hogy csak amúgy a többi közt. Egy-két gyönyörű oáz, egy-két töröl metszett eredeti magyar kifejezés, utána rémítő nagy sivatag; megint oáz, megint sivatag és így in infinitum. Sajnálom, hogy a sivatag nagy kiterjedése miatt az oázok rajzát is nem adhatom, legalább volna kárpótlásul miben gyönyörköd-nünk. Korcs szavak használata közönséges valami. A gúnyor (176. l.), élcz, (177. l.), ütér (178. l.), beszély (179. l.), laktanya (180. l.), fülény (183. l.) és más effélék csak úgy hemzsegnék benne. A gúnyor-ról nem tudni, hogy a mondott lapon s a t i r á t, í r ó n i á t vagy g ú n y t akar-e jelenteni. Az élcz persze v i c c z akar lenni; az ütér meg talán l ü k t e t ö volna; a beszély nem novellát, hiszen akkor még istenes volna, hanem b e s z é l g e t é s t jelent; a „fülényben levő indulatok“ bizonyosan f ö l l ü l k e r e k e d e t t indulatok s a laktanya tán k a s z á r n y a. A „laktanyánál“ otrombább szó nehezen van. Ha tanya, m i n e k oda a lak, avagy van olyan tanya is, a mi nem lakásra való? Aztán a tanya kicsiny és szükségképen a falun, városon kívül valahol a mezőn van. Azt hiszem, ezek a tulajdonságok sehogy se illenek a kaszár-

nyára. [Se kedvem, se terem a többi szörnységet mind hosszan ismertetni, azért csak a főbbeket lássuk fejtegetés nélkül. „Kevésbé nyaktörőbb és visszatetszőbb“ (176. l.) = nyaktörő visszatetsző. „Holnap aztán utána látunk és magán érdeünkben hasznosítandjuk“ (185. l.) = hasznosítjuk (az and end-ről l. Szarvas Magy. Igeidők). „Arczán a becületesség teljes *kinyomatával*“ (185. l.) = kifejezésével. „Ott — fogadom — nem lesz üzleti vetélkedés, *megjegyzé* Gábor“ (187. l.) = *jegyzé meg*. „Születés napja“ (192. l.) = születése napja. „Törekvett“ (183. l.) = törekedett (csak nem mondjuk: alvott, fekvett, haragvott, igyekvett). „*Megnyögte magát*“ (183. l.) = el. „*Felpirult arczczal*“ (184. l.) = ki. „Ekkor az idegen következőket tette“ (182. l.) = a következőket. Többel már nem kínozzom az olvasót.

A mi czikkek ez elbeszélés és Gyulai Pál „Újabb magyar regények“ című szemléje közé esnek, bizvást átugorhatjuk, hiszen megjegyzésre úgy se szolgáltatnak okot, minthogy nyelv tekintetében a középszerűsége nem tudnak fölülemelkedni. Ellenben Gyulai prózája vetekedik akárki máséval. Elejétől végig folyékony, síma, szép, magyaros, hü kifejezése az igazi magyar gondolkozásnak. Hanem a fosztó képzőt ő is csak bántja, pl. *tehetlen* (244. l.), no meg néha korcsokat is dédelget, pl. *gunyor* (244. l.). Még egy ugrás, akkor a kötet végén vagyunk; ott aztán —h —z barátunk a „The fleshly school of poetry“-t így fordítja magyarra. „A *húsos* iskola költői“ (259. és 263. l.). Már most csak az a kérdés, hogy —h —z az angolban siklott-e meg, vagy pedig a magyarban. A *fleshy*, igaz azt teszi, hogy *húsos*, de nem ám a *fleshly*; mert ezt magyarul testinek, *érzékinek* mondjuk.

Ismertetésemet azzal az ohajtással fejezem be, vajha a Budapesti Szemle nyelv tekintetében is oly jelessé válnék, mint a milyen a tartalma.

VOLF GYÖRGY.

Vasárnapi Ujság 1873. 1—5.

A V. U. egyike jobb nyelvű folyóiratainknak. Bizonyosságul álljon itt belőle egy pár magyaros kifejezés: girbe-görbe utczák; elegy-belegy népség; csupán itt-ott kapaszkodhatott meg egy-két csenevész palmafa; minden lépten nyomon két-három kol-dus; át meg átkutatják; föl-föllélegzik; el-elbukott; várva várják; ungot-berket összejár; a haladó párt fölül került; eszén túljárt; ujjat huznak; folytonos imbolygás; garázdálkodnak; legelésznek; mesebeszéd; ezzrével özönlöttek oda; szárnyára kapva; pipaszóval; kiteszik a szűrőmet; csak azt hajtotta váltig:

„Nem kell“; paizsa lesztek képtek másának (nem ám *képmás-toknak!*); sok kivétel *mellett* is megállhat a szabály (a *trotz* kaptafára csinált *daczára* helyett; különben ezt úgy látszik az élő beszéd is fölkapta már országszerte; nem is rossz képzésű, sőt könnyen érthető szó) stb. stb. — De természetesen itt is találunk nyelvhibát eleget, ámbár többnyire olyanokat, melyek általánosak.

Roszból vagy nem korrekt szavak: *régebbi* e h. *regibb*; *hasoulag* hasonlóképen; *mértföld* mérföld; *táp, tápszer* táplálék, *tápláló szer*; *tömb csoport*; *kétely* kétség, *kételkedés*; *fogda* fogház; *gyanus kinézésű* tekintetű, külsejű stb.; a folyónak *partszélei* partjai; *atyai nagybátyja* apúl nagybátyja; *modor, asatag, jégde*; *függési viszony* függő viszony; *utazási napló* uti napló; ilyenek még: *halálozási arány, fejlődési története, a gépnek működőképessége, a társadalom működéstere*; *virradólag* fölösleges e h. *virradóra*; *tudomásomra* e h. *tudomra*, *léteznek* e h. *vannak*, *megvannak*; végre egészen ujdonsült szót is találunk: *sohajtonczok!* azaz aspiransok. — A szerkesztőknek nagyon bajos volna, minden mondatot javítani, de legalább a nélkülözhető rossz szavakat pusztítanak!

Idegenszerűségek: A hivatalt elfoglalta s *abban* meg is maradt: meg is maradt benne. Mindenki *pártot vett*: pártállást foglalt, párthoz szegődött. *Ehhez* e h. ezen fölül, *ezen kívül*. Ha állítása való, *úgy* elég borzasztó az = ha a magyar stílus ilyen, *úgy* elég rossz az. *Sziveikben*: szívükben. *Le a mélybe*: mélységbe. Az *idegenből* küldötte haza: idegen földről. *Es pedig*: még pedig. Sokszor fölösleges az *egy*, pl. *egy* új társulat van keletkezöben; *egy* ilyen áldás. — Ellenkezik nyelvünk természetével a relativ mondatok halmozása, élő nyelvünk nem is használja soha visszamutatónak, hanem csak összetett mondatoknak elején; e szerint (nem *mi szerint!*) helytelenek ezek: „a tenger színe szökevé változott, *mi* (ez) azt jelenti; — ettől függ a születések száma, *miből* (ebből pedig az) következik; — ötletetei kifogyhatatlanok voltak. A *mi* (Ez v. és ez) annál meglepőbb, mert sok ideje elvesztette egészségét, s más emberekkel való érintkezésről, a *mi* főfeltétele a szellem rugalmasságának, el volt rekesztve (itt a közbe szúrt mondatot hátra kellett volna tenni, s így kezdeni: *pedig ez* főfeltétele stb.); — más nap a Kucs öböl tárult föl előttünk, *melyet midőn elhagytunk* (s *midőn* ezt elhagytuk) stb.

Van elég *atik, etik* végű szenvedő is; pedig ez az alak, ha volt is nyelvünkben, most már elavult, az élő beszédből ki-

halt, talán csak az egy *születik* szóban él. Kihalt a *ván, vén* végű gerundium is, s így az irodalmi nyelvből ezt is ki kellene iktatnunk, és csak a *vá, ve* végűt használnunk. — Egészen fölösleges a szenvedő alak ilyenekben: úgy *összehányatva* lenni; hát még főnevekben: *kiépíttetés, összehivatás, neveltetés*, műveinek francziára *fordíttatása*

Sokszor meg voltak róva az ilyenek: az ember *agyviszonyai*; Kazinczy *születésnapja* (különb. l. fönt „képetek másának“); az ő *szívére*; valódi aranybányát *képviselek*; ezek *kárpótolva* vannak = így *nyakhágyák* és *nyaktekerik* ezt a magyar nyelvet!

Helytelen szóhasználat: *Férfi* a német *mann* kap-tájára sokszor ott, a hol a magyar azt mondja ember; — *mi-szerint* e h. hogy; sokszor megrótták már; arra találták föl, hogy a két *hogy*-ot egymás után elkerüljék. Pedig a *hová* *hogy* való, ott *hogyot* kell írunk, ha háromszor következik is egymás után; ám kerülje el, a kinek tetszik, könnyen megteheti, ámbár Cicero is írta: „Tertium est, ut caveamus, ut ea, quae pertinent ad liberalem speciem, moderata sint; és akár-mennyire bizongatják némelyek, mi el nem hiszszük, hogy ez a rövid szócska, akárhány mondat kezdődik vele, valakinek a fülét sérthetné; — épen ilyen helytelen *miután* e h. *minthogy*.

Helytelen vonzat: *Hazám*at nem sovárganám: e h. hazám után; — e gondolat *szívemre* súlyosan nyom e h. szívemet nyomja; — térdeinek merevsége *miatt* panaszkodott e h. merevségéről.

Helytelen szórend: „Rendkívüli fogékonysággal a természet iránt ép oly rendkívüli birtokát a nyelvnek és kifejezésnek egyesítette.“

STEINER ZSIGMOND.

Az egyházi szószeken.

Hogy minő magyar nyelven beszélnek az akadémiában, a képviselőházban, a nemzeti színházban, arról volt alkalmunk megismerkedni; adtunk mutatóványokat a hírlapok, iskolák nyelvéből; gyönyörködhattünk, ha volt hozzávaló érzékünk, a „gyógyász“ urak misztikus zöngicsélésein; lássuk immár, miként bántak a magyar nép nyelvével a magyar nép tanítói, a hitoktatók.

„Katholikus lelki pásztor. Szerkeszti Zádori János. II. évi folyam. I. füzet.“

Átlapozgattuk e füzetkét s egyes beszédeket végig is olvastunk belőle; s a hatás, a melyet ránk tett, mondhatjuk, nem volt kedvezőtlen. A szerkesztő igen helyesen fogta föl feladatát, midőn paptársainak a világosságot, érthetőséget ajánlja, s a többi

közt így szól: „Tessék szem előtt tartani, hogy nem én, hanem a tridenti zsinat parancsolja, miszerint (a *hogyr* nem tenné meg ép oly jól azt a szolgálatot?) cum facilitate et brevitate sermonis prédikáljunk.“ S a szerkesztő a maga elé tűzött célt, hogy a füzetbeli beszédek könnyen érthetők legyenek, általában véve elérte.

Ezzel azonban nem azt mondjuk, hogy e beszédek hibátlanok, kifogástalanok; van biz ezekben is nem egy „művelt magyar nyelvbeli“ szó, szófüzés, mondatkötés; úgy hogy még a népszerű katolikus író, Majer István is néha-néha úgy el-elcizifrázza, mintha tárczát írna valamelyik fővárosi lap számára.

A nép előtt érthetetlen, s azért egyáltalában oda nem illő szók és kifejezések példái gyanánt álljanak itt a következők.

A sok *miszerint*, *miként* e helyett *hogyr*; *gondteljes* (15.), *látvány* (17.), *hirnöklet*, *hirnököl* (17.), *tömeg* (17.), *kegyhely* (22.), *igényli* (23.), *gyűlhely* (24.), *vérfertőzött* (29.), *ima* (29.), *gyógyvíz* (30.), *műtét* (30.), *fönök* (30.), *kéjencz* (31.), *lény* (31.), *jelvény* (33.) stb. *Ott hisznek ők valami nagyot rejleni* (18.) *Parancsolta lefejeztetni* (35.)

A szenvedő alakkal sem igen fukarkodnak, sőt egynémelyike nagyon is pazar kézzel bánik velük. „Halálra *ítéltetik*, roskadozva *kisértetik*, *eltemettetik*, *ábrázoltatik*“ mind ez pár sorban a 26-ik lapon. Pedig már csak megtanúlhatták volna, hisz eléggé meggyőződhetek, mert mindig a nép közt forognak, hogy nyolcz század hosszú során át sem voltak képesek fajunknak összes prédikátorai végtelen számú s a szenvedő alaktól hemzsegő beszédeikkel sem csak pár passiv alakot is meghonosítani a nép nyelvében. Úgy hiszszük pedig, hogy ez csak nyomna valamint a latban.

Kerülnek még elé benne holmi „megragad bennünket szemink elé *tüntetvén* — mikor tizenkét esztendő *lett volna* — kijelenté, hogy tudtúl *adná*“ táblabírós czifraságok.

Az ily fajta, aránylagos csekély számú hibákon kívül meg kell különösen említenünk ama hiányát, hogy a népies kifejezéseknek híre-hamva sincsen meg e gyűjteményben. Vagy tán azt gondolják hitoktatóink, hogy a nép nem venné szivesebben, ha az ő szája íze szerint szólnának hozzájuk, vagy hogy tán nem érnék el a kívánt hatást, a melyet az ilyszerű sallangos ürességekkel bizonyára nem érnek el: „Ha most, midőn az új év küszöbét már átléptük, a jelen világánál még egy futó pillanatot vetünk a mult belátbatlan tengerére, összezúzott hajók töredékeit, melyek majd itt, majd amott tűnnek föl a víz tük-rén, megszagatott zivatarfelhőket, és a messze távolban elhaló

alkonypir vérsugarait, fogunk ott észrevehetni.“ Az ilyesekből nem csak a paraszt, de még az úri nép sem igen sokat tanul; mert alig hiszszük, hogy világosan megértse.

VÁLASZOK.

A M. Nyelvőr I. k. 149. lapján levő 14-ik kérdésre.

A napokban láttam egy favágó embert, kinek bal karjára neve, születésének éve s két szív alakú ábra volt kifestve. Kérdésemre, hogy mi lelte karját, ezt felelte: „Ki van verve uram! Katonáságomban verettem ki“.

A 461-ik lapon levő 1-ső kérdésre.

A nagykunsági nép a *ki* visszahozó névmást személy- és dolognevekre viszonyítva egyiránt használja. Danolják:

Árva vagyok mint a gólya,
Kinek nincsen pártfogója. Vagy:

Árva az a bornyu, kinek anyja nincsen,
Én is árva vagyok, ídes anyám nincsen.

Tiszta buzáját a kunsági ember így dicséri meg: Olyan tiszta, mint a kit a galamb összehord. A vásárolni akaró asszony a kereskedőhöz így szól: olyan kártont mutassik, a ki nem hagyja meg a színit. Ha valami csekélységért a cselédre megneheztel, azt mondja neki: edd meg a halat, a ki a szekér után halad.

A *mely* névmást csak név előtt használják, p. o. Megbánta, mint a mely kutya kilenczet fiadzott; vagy: a mely kutya a Tiszát egyszer átuszta, nem könnyen megy az annak neki másodszor. — Egyéb esetekben a *mely* helyett a *melyik* van használatban, s néha személyekre visszahatólag is. A földműves ahhoz az árpa vetéshez bízik, a melyikbe Sz. György napkor a varju el tud búni. Mondják: Hogy aggya kend azt a lovat, a melyik (vagy a ki) szilrül van kötve? hát a melyiken ül? Ne higgy annak az embernek, a melyik sűrűn pillant. — Egy óráig sem szenvedném meg udvaromban azt a cselédet, a melyik vissza mer feleselni“. sat.

SZABÓ IMRE.

EGYVELEG.

(Az *i d e g e n s z a v a k e l l e n*) kel ki ismét a szerkesztőnek „egyik tisztelőnéje“. Különösen arról panaszkodik, hogy a nagy közönségnek szánt könyvekben (említi pl. Ney F. nyelvtanát), hír-

lapokban stb. csak úgy hemzsegnek a szükségtelen idegen szavak és sokszor az érthetőségnek ártanak. A szükségtelen idegen szavak ellen nyilatkozott a Nyelvőr is többször; de a fentebbi panasznak és társainak ellenére a magyar nyelv szelleme meg nem tűrheti a rosszúl képzett szavakat, és meg kell tartanunk az idegen szót, még a nyelvtani, számtani stb. műszót is, a meddig az illető kifejezésre a nyelv törvényei szerint alakult helyes szavunk nincsen.

(„Gyanús vagyok benne“). Ezen kifejezést, mely a tavali Nyelvőr 89. lapján fordul elő, kárhóztatja egy pozsonyi levél. Ha elfogadnunk nem is, de mentenünk lehet e kifejezést, mert minden valószínűség szerint ennek a közkeletű kifejezésnek hasonlatára készült: Tamás vagyok benne. A szokásos rendesebb kifejezések természetesen: gyanús előttem a dolog, gyanúsnak látszik stb.

(Még egy megrovás) érte a Nyelvőrt ezen mondatért: Figyelmebe ajánljuk t. olvasóinknak a boríték következő lapján foglalt előfizetésre való fölhívást. „Mert a Nyelvőr tana szerint is így kellene lenni: az előfizetésre való felhívást, mely a boríték következő lapján foglaltatik“. Skrupulózus embernek az ver szeget a fejébe, hogy a „foglalt előfizetésre“ áll egymás mellett, holott „foglalt“ a „fölhívás“-hoz tartozik. Sokan alig akadnának fönn e kifejezésen, és minden igényt ki lehet elégíteni az által, hogy tollunkkal vesszöt írunk a foglalt szó után, vagy hogy az utolsó három szót idéző jelek közé foglaljuk.

NÉPNYELVHAGYOMÁNYOK.

Szólásmódok.

Őrségiek.

Mig meleg az ember, addig csak bozogjon = használja jól az időt, vigan éljen.

Né hadd magad, vágd é magad!

Énnyi gyöjön, kinek meleg a szája! — Hát üllön lé minálunk, légyén a mi liványunk. Tessék ésetányi mellettünk Ide ni! Szorujj összébb gyerék! — Neki Peti a mácsiknak, imigy amugy a dolognak! — Ó de szométt vaok, hocce aszt az italost? Dicsérjük a Jézus nevit, igyuk meg a szöllő levit. Ipszilom, eszt a kis bort mégiszom.

— Nem láttad az ángyit? — De bion láttam, de csak ub busút, mind a kinek káposztaföd nem gyutott. — Hát az öcsémmé ném talákosztá? — De eléjbém gyött, haném oan szomorú vót,

mind a ki adusságba gyár kapányi. — Hát a fiammê nem beszété? — De beszétem; ész szócs csé szót, aszt is lassan monta; osztán ugy át a szája, mind a tót kalandárjom.

GAÁL FERENCZ.

S z e g e d - v i d é k i e k .

- Ut mellett jár a csizmám = félre tört a sarka.
 Fazékba szorút a feje = nyalakodáson kapták.
 Belső embör = hivatalt visel.
 Rín a kezibe a munka = lomha munkás.
 Szömre főre nézz = add meg a tiszteletet annak, kit megillet.
 Tekincs istenre = hagyj föl gonoszságoddal, javítsd meg magad.
 Karcsú vékony, szent lapis = vékony dongáju legény vagy leány.
 Tódd mög egy miatyánkâ = dolgozzál annyi ideig, a meddig egy miatyánkot el lehet mondani.
 Kapsz egy hétre hat napot, a hetedikê mögtógygyuk. (Béres-szegődésnél annak mondják, kit nem akarnak megtartani.)
 Ustor-högyet futott. (Ha valakit ostorral vernek és fut.)
 Mögbánta négy ökre. (Akkor mondják, ha az alföldi parasztnak peres dolga négy ökör árába került.)
 Gyékkend velünk! (E szavakkal híják enni azt, ki ebédkor ér a paraszt ember házába.)
 Sietve hányny az órod alá = egyél gyorsan.
 Rászorút a húgyas körtvére (Ha valaki előbb megvet, visszautasít valamit, azután meg kunyorálva kéri azt.)
 Szag után jár = alkalmat keres, hogy potyára ehessék.
 Lélökre dógozz = igazságos dolgot cselekedjél.
 Zálogba van az asztaluk = nincs ebédelni valójuk.
 Kukoriczafödön nyött a feje = tökjejú.
 Czo ki kormos, me csontot vetök. (A civakodó mondja a másiknak a végre, hogy elhallgasson.)
 Meszsi-é kinyér nékü? (Rövid útra menőnek mondják gúnyból.)
 Neki borotvákozott az üdö = kitisztult.
 Kozmás szagú. (Legényre vagy leányra mondják, ha jegybe jár.)
 Nem vetöm mög a kínáját = elfogadom a pohár bort vagy enni valót, ha kínálnak.
 Né mönyny hozzájuk, nem tanász ott embörségöt = nem fogadnak szívesen.
 Vót a lakodalomban tisztösség is embörség és = szívesen fogadtak s jól elláttak enni-inni valóval.

Emböröjjön kend mög égy pipa dohánnyal.

Möglött embör = derék, jóra való ember. Miska egészen mögembörködött = ember-korba lépett.

De hejre legény, léány = derék, jó munkás legény vagy lány. „Pali mögházosodott, e' vötte Pannát; jójárt vele, me Panna egészen hejre lány“.

Apányi a böndöjje, de nincs hozzá töhecscsége = sokat eszik, és még se bir dolgozni.

Csüri csavari a dógot = nem akarja az igazságot ki-
mondani.

Nagy énnâ-kénnâ látott dógáhon = kedvetlenül.

Mögszegödött nála a kocsikerék = se ide, se tova nem halad dolgában.

Kigyüvök égy hétön négy forinttâ = elég egy hétre négy forint.

Evvê a nadrággâ kigyüvök kukoricza-vetésig = kukoricza-
vetésig eltart.

FERENCZI JÁNOS.

Göcseji párbeszéd.

— Hogy a Jízus feléggyén é, hát mos kő gyünnyi? Méllik pokol fenekibe tekéregté ollan soká? Az a zur mán háromszér is itt gyárt, hoh hát miég sé gyön az a fóros? De éppeg itt gyön é.

— Hát erre amarra, ide oda terémtétte, mos kő magának mégérkézni! Ném mégmontam-é hogy tapottat két órakor itt légyén?

— Ó kirém átosságge, né haraguggyik ollan naon; szén (hiszen) csak juót akartam iténnyi; mer hát ném akartam, hot tensuram megzökkenyik, mikor aon a napáli (Nagy Páli) likon kérésztü mé-nönk. Hoh hát keveskit emarattam, acs csak abbu van (azért van), mer mikor odának értem, hát béon én lészátom, aután e Zelek uraság (az Elek) föggyitü éhosztan sok tökinát (tökindát) s bé-raktam e likat szörén (nagyon) sok tökinávê, hom még né zök-kennyönk; osztáng még is porobátam, hogy ája-é gyó. Hát um méntem rajta kérésztü mind az éstennyéla.

— De ördög bujk a maga orczája büribe, csak aszt mon-dom, hogy ha maga nyóc órára ott ném léssz, hát az a löcs a hátán törík össze.

— Erös fa az uram; osztán még ném is kő abbu busúnyi. Ha éccö az a pej lábo alá kapja a kües utat, hát akko juó meg-nizze az a postaluó, hoh hom mégy utánna. Ub bé teréntém a tensurat akár a vasas kocsi.

— Hun vétte kê aszt a pejt?

— Ugy-e hosz szemrevaló állat? Ném véttem, a magam szaporittása. Csak hom mos keveskit mékhitfánodott (megsoványkodott); naon még van hajtova; ténnap is odavótam rajtik borvinnyi, a másík hétén megintelen kü sé gyöttek a kepehordatbu. Nincs isten ollan áldott napja uram, hogy eékén rajta né vuóna e szerszám.

— No csak mos lásson kê hozzá, hogy méhessünk.

— Méhetünk uram, miháncs akarja... Id valusi (ide való) ez a zur? Naon illetve létt (életre való) embér, ollan forgudó (ügyes). Ésőbb abba vuótam, hov valami nímet országmírú (mérnök), pejg hát ollan magyarán, ollan pörgin beszil, akár csak a szuógabiru.

ZELLES ILMA.

Népmesék.

A kakas és a pipe.

(Gyermekmese.)

Vót az erdő köllös közepén egy kakas, mög egy pipe. Még-hoót a gazdájik, ném vót mit önni nekik. Mégehőszték, leétek (találtak) osztán vadkörfét; de a vadkörfe noób (nagyobb) vót mind a pipike gegéje.

Hát csak mondi ám: Mönj üstöllést kakaskám, hozzá egy kis vizet, merd mögfulok.

Szalad a kakaska a kuthó. Jaj, jaj édös kutam, aggyá vizet; vizet vizsöm pipikémnek merd mögful a vadkörfétü.

Ném adok vizet, mondi a kut, még ném hozó koszorut szép lánytú.

Émönt osztán a kakas a szép lányhó. Szép lány, aggyá koszorut.

Nem kapó, mondi a szép lány, addég, még ném hozó tejcsét a tehentü.

Émönt a tehénhó is. Tehén, aggyá tejcsét; tejcsét vizsöm szép lányhó, szép lány készét koszorut, koszorut vizsöm kuthó, kut ád vizet, vizet vizsöm pipikémnek, merd mégful a vadkörfétü.

Addég ném adok egyem tejcsét a szögény kakaskának, mondi a tehén, még ném hozó szénát a rétrü.

Émönt a réthő. Rét, aggyá szénát; szénát vizsöm tehénnek, tehén ád tejcsét, tejcsét vizsöm szép lányhó, szép lány készét koszorut, koszorut vizsöm kuthó, kut ád vizet, vizet vizsöm pipikémnek, merd megful a vadkörfétü.

Addég ném adok egyem szénát, mondi a rét, meddig a bothó é nem mész kaszáér.

Bót, aggyá kaszát; kaszát vizsöm rétnék, rét ád szénát, szénát vizsöm tehénnek, tehén ád tejcsét, tejcsét vizsöm szép

lányhó, szép lány készét koszorut, koszorut viszöm kuthó, kut ád vizet, vizet viszöm pipikémnek, merd mögful a vadkörfétü.

Addég nem adok égyem kaszát, mondi a bót, meddig ném hozó pészit.

Akkor szögény kakaska ébusúta magát, mönt üstöllést a szemetdombra kaparászni, ott leét égy krajczárt, asztat évitte a bothó, akkor osztég kapott kaszát, émönt a réthő, atta a szénát, tötte a tehénke elé, adott tejsét, tejsét vitte szép lányhó, az készétett koszorut, koszorut atta a kutnak, kut adott vizet, vizet intést (egyenesen) vitte pipikének, de bizon mekkora hoszta a vizet, mégfút a szögény pipike.

A szögény kakaska tössze magát (tetteti magát) mindhogy nem báni, de azér mindétig káatozi (kiáltozi) az ü bánattyát, s akkor is ré (sir), mikó más embör ószik (aluszik).

(Ormánság.)

IVÁNYOS SOMA.

A k u t y a¹⁾ k a b a l a.

(Zet. laka és vidéke tájéjtésével.)

Mü ápám²⁾ uramnak vótunk tizenhárom fíjai. Éczczé ápám uram észsze katat harmincz magyar forintot, ahogy lehetett. Mégindul, hogy valahogy égygy márhat végyén. Évetődik szeréncsesén Sóíálára. Ahajt Kacsónak vót égygy nagy kutya kábálája. Ahajt addig tojják, vonnyák, míg mégvöszi harmincz magyar forinttal. Ahajt elhozza haza Farkaslakára. De j'az akkora vót, hogy a pajtába nem lehetett békötni. Mü bizon e³⁾ csürbe béálítsuk, e kakasülöröl úgy éddégelte e szénát e kutya kabala. Éczczé ápám uram fé akar ü'ni e hátára, hát ojan magos kert nincs, hogy fé tугygyon rólta hágni. Ahajt éményén fé a havasra, vág két három öls ágat, onnét haza huzdogájja, csinál égygy lajtorját, melléje álitssa, münköt mégszólit: gyertök ide gyermekök, jártassátok még e kábálát. Mü bizon minn a tizenháрман fé ményünk réja, e fülitöl e farkáig minn béüjjük. Apám uram hálát ad a zistennek, hogy mennyi gyermeke minn lóhátra kapott. E kapun kicsapja velünk, hogy má' jártassuk még. Úgy évitt münköt e kutya kabala, minn a pislogás⁴⁾. Éczczé gondója ápám uram, hogy eddig haza kellétt vóna jö'ni e kábálának e gyermekökkel, mett e vetéskapu ha nyitva nem vót, mégjárhatták vóna eddig. Apám uram bizony nem vöszi téréfára e mi dógunkot, gondója magába: a kabala és oda van, a sok gyermek és, csak utánnok indul. Farkaslaka végihéz ahogy kiményén, hát lássa, hogy a Páfali hátan⁵⁾ viszön ki

¹⁾ kutyálkodó, fortélyos. ²⁾ ápám hanghasonulásnál fogva az első hangzó is éket kap. ³⁾ e = a. ⁴⁾ pislogás: villámlás. ⁵⁾ H á t o n = hágón.

münköt; gondôja magába: e kutya kabala bizony éppen Sófálára viszi most a gyermekékét Kacsóhoz, a' kitô éppen vötte. Apám uram és mégrugja magát, Páfalán alóll keresztül apritt, eleibe kerül égygy doronggal; Szilos⁶⁾ mégétt mégkerüli e kutya kábólát, égygyet suppanat réja e doronggal. Ehejt mégtéritti hazafelé a kábólát. Utánna áll, hogy hátsa haza e gyermekéekkel. Mikô éhátsa Farkaslaka végéhez, szalad apám uram, hogy e vetéskaput nyitssa még. E kapu öt szá' doczkábó' vót csináva, ojan magos vót. Hát a mig kinyitaná, e kutya kabala keresztül lépi e magos kaput. Éhátsa haza apám uram e kábólát, melléje állitssa e lajtorját, úgy szálánk le ahajt e kutya kabaláról. E csürbe esmét béhátsuk, hogy égyék e kakasülöröl. Node immá' a tél és követkézik, gondôja apám uram, micsiná'jon e kutya kábólával. A falut kihivassa kálákába, hogy hozzanak istáló fát, hogy e kutya kábólának csiná'jon akkora pajtát, minn égygy világ. Ahajt három ölös ajtó mejjékét készitt apám uram e kutya kábólának, hogy beférjén. Mikô má' béléczézte vóna, akkô e kutya kabala mégdöglött. Mongya apám uram, hogy e kutya kábólát addig étték vóna még a farkasok, mig annyit nem dógoztunk ez istálóval. Apám uram és mérgibe Murva Dáviddal⁷⁾ mégnyúzassa e kutya kábólát. Ahajt e börvé kerekénn az istalót befédi, mi az esztérháján alóll lefittyent e börből, három esztendeig tizénhármán lábbeliztünk, ojan bocskora létt, minn a peták. Éczczé apám uram lehuzza e pajtafedéröl e bört, béviszi Udvarhejyre, elagygya Kandónak⁸⁾ harmincz magyar forintér'. Igy kápá még apám uram e kutya kabala árát, hogy a zisten verte vóna még.

KRIZA J.

Talalós mesék.

Veszprémiek.

Iczin piczin fekete, jaj jaj jaj! — Tüske; v. ö. Népk. Gy. II. 361. l. és M. Nyszet 372. l.

Törpe zsidó mennybe néz. — Káboszta.

Ut fut, minden házba bele fut. — Ut; v. ö. u. o.

Ha földobom, éggy, ha léesik, harminczkettô. — Egy pakli kártya.

Fekete bika kertén átu sôt kér. — Retek. V. ö. M. Nyelvészet II. 238. l. (114. sz.) és 396. l. (329. sz.).

Mér tarka a szarka? — Mer a farka tarka; v. ö. M. Nyszet I. 372. l. (46.).

Éf fé szómaszálhó mi hasonlitt legjobban? — A másik fele.

⁶⁾ Szilos (hely neve). ⁷⁾ Murva Dávid: cigány nevc. ⁸⁾ Timár neve.

Kecskemétiék.

Piros, mind a rózsza, kerek, mind a krajczárocska, fehér ajtó szélén ülök, talájtok, mit őrizék? — Pécsét a levélén.

Véttem véreét, tészém anyám füstösibe, oda szalatt a szőrös, ugy mégütöm a kotyamotyáva, mingyár fölszalatt a kuttykurutyba. — Hú s, fa z é k, ma c s k a, f ő z ő - k a l á n, k u c z k ó.

Gyere el estére, tégyük össze a két csippást, haggyuk köszte a golóját. — Hunynyuk be a szémünket. V. ö. M. Nyszet II. 394. l. és III. 321. l. és Népk. Gy. II. 360. l.

Kívü fehér, bellü véreés, fekete a szája. — Keméncze.

Elü mén a lecsepecse, hátú még a szóró-lapát a seggibe. — Hízott kácsa.

Fehér a főggye, fekete a magja, lud szántya, ember hajtya. Mi az? — Irás (ludtollal). V. ö. M. Nyszet III. 320. l. (5).

Ángyom elterpeszkedik, bátyám beleereszkedik. — Kut és ostorfa. V. ö. M. Népk. Gy. II. 352. és M. Nyszet I. 372. l. (62).

STEINER ZSIGMOND.

Berki.

Éggy mégévett éggyet,
Kettő mégévett kettőt,
Kettő mégévett tizenkettőt,
Lüttem, ném láttam,
Éttem terméttet,
De ném a világra léttem,
Szent igénél föttet.

Megfejtése. Egy asszonynak két fia volt. Elküldte őket a háztól; útravalóul, mert nem szerette őket, megmérgezett pogácsákat adott át nekik. Mennek az úton, hát látnak két nagy károgó fekete hollót. Ugy sem szivesen adták a pogácsát, gondolták magukban, dobjuk oda a két állatnak. Meglett. Mindenik megeve tte egyet; a z a z k e t t ő m e g e v e t t k e t t ő t. Meg is dögöltek szerencsésen. A két fiú felkapta a dögöt és vitte be az erdőbe. Ott ráakadtak egy zsivány tanyára. Nem tudtak nekik egyebet adni, megnyúzták, megsütötték a két hollót és megetették vele mind a tizenkét rablót. Kettő megeve tte tizenkettőt. Találtak a házban sok kardot, fegyvert. Az egyik egy puskát fogott, s egy bokorba lőtt vele. Egy terhes nyúl ült benne, mely rögtön felfordult. Fiait megsütötték, de nem fával tüzeltek, mert az nem volt apróra vágva, hanem a sarokban heverő szent könyvekkel. Ettek terméttet stb.

DONNER LAJOS.

Csepreg h.

Azon ülök, a kit so sé ellétek, sé csikósztak, a kezembe az annya és aszt keresém, a kit so sé látom, ném is ösmertem. Mi e?

A régi üdöbe vót éccér én-nagy ur, a ki valami nagyot hibázott, mer bebörtönyözték, és mikor évüttük, a felesigé terbe (áldott állapotban) vót. Azutá a gyerek nem-sokára a világro gyütt, és szíp firfigyerékké nyött. Utóbb az idés annyátu kérdészté

— Hun az én idés apám?

— Fijam a té idés apád örökös rabságon van; soh sé láttyuk mink üt.

Az iftyu aszongya.

— Idés anyám én égyet próbálok.

— Hát próbálj!

És a fijatál gyerkőce kimént a ménésre és íszólytta még a csikós legint:

— Méllik lész legésőbe csikós a lovak közül?

— Uram eh hónap vaj hónap után még köll csikóznyi.

Akkor aszonta:

— Foggyátok még, hasiccsátok föl a hasát, ha mégdöglük is; csak a csikónak baja né légyén, aszt végyiték ki elevenyén és tégyiték az alá, a ki ténnap előtt mégcsikózott.

A csikó főnyött két esztendős koráig, a gyerek még tizenkét esztendős koráig.

Ekkor a csikónak az annyábu (t. i. bőréből) nyergét, kantárt és fiksárt csinýátatott. Osztán rátétte a csikóra, föüt rá és ément keresnyi az idés aptyát.

A vármégye urakho mént, mégtisztüte őket és aszonta nekik: ék-kivánságom van, tégyik még az urak! Azon ülök, a kit so sé ellétek, sé csikóztak, a kezembe az annya, és aszt keresém, a kit so sé láttom, ném is ösmertem.

A várgýeme urak egymásro bámútak, mer ném értéttük. Három napig törvint tartottak ef-fölött, de ném tutták étalányi. És azt kérdésztik a gyerektü, hogy léhet a? mongya még, akkor mégaggyák kivánságát akármit kí.

Akkor kimagyarászto az egisz dúgot, és aszonta, hogy az aptyát akargya evve mégszabadítanyi, azér eresszik é börtöníbu. Ki is nyerté és hazavitté.

HORVÁTH JÁNOS.

T á j s z ó k.

Szeged-vidékiek.

Kenyérkunyhó: sok kenyeret evő gyermek.

Koplalós; fuvaros, a ki rosz gebékkal kisebb terhek elvitelére vállalkozik; a hely, a hol csoportosan várakoznak a dologra: koplaló.

- K ó k ó : kis gyermekfej.
- K r a m p o k : haszontalan dologról össze-vissza beszél.
- K r a s n y o g : a papucs fölrepedt szárnyának lépés közben való hangja.
- L e p e t y ö l : evés közben alsó és felső ajkát összecsatogtatja.
- L o f r á l : (a gyermek vagy cseléd) engedelem nélkül kóborol.
- M a k u t y i : a bor túlságos élvezetétől szunyokáló ember.
- M e g f a r o l : valamely dologba, habár nehezen is beleegyeznek.
- M i h ó k : öt-hat itczés cserép-kancsó. „Vendégeink érkeztek, töltsd tele fiam a nagy mihókot a pinczében“. Tsz. más. ért.
- M ó v a : „Fogjátok mög a dolog végét, béré dógosztok, ném m ó v á b a“.
- P a j z á n y o s l ó , ö k ö r : melynek párja nincs s a gazda egy ideig nem veheti hasznát. V. ö. Tsz. pajzán.
- P l é n g y u h a f u : toprongyos, piszkos.
- P o r o j a : kukoriczalisztból gyúrt sütemény. Máshol g ö r h e , görhő, görhöny, prósza (vastag málé).
- P ö n d ü l , fölpöndül , szépül a gyermek, ha betegségből lábadozik.
- P ö t y k e : szép, csinos ; pötyke legény, lány, pötyke kalap, szoknya.
- P r a s n y a : a csunyak között is a legcsunyább.
- P u p á k : ügyetlen, a legcsekélyebb dologra is alig használható ember.
- R a p a j : nagy lárma.
- R e t y e r u t y a : összes atyafiság, p e r e p u t t y ; máshol a retyerutya gunyhót is jelent.
- S a t y a k : báránybőrből készült téli sapka.
- S e p p e g : lassan susogva beszél. „A javas asszony három miatyánkot sepegett a fájós lábamra“.
- S ö m j é k : viz járta homoki kapáló. V. ö. Tsz. s e m l y é k , s e l y m é k .
- S z é l k e : kis mázos bögre. Tsz.
- S z i p í r t y ó : erkölcsben megromlott leány. Tsz.
- T o p r o n g y o s : ha valakinek a ruhája szakadozott, s az is össze-vissza áll testén. „Ugy áll rajta a ruha, mintha villával hanyták volna rá“. Tsz. magy. nélk.
- T o r o n g y : a kis gyermeknek hátul gomboló nadrágján kinyúló inge. Tsz.
- Ú t - m ú t : igen kedvetlenül s piszmogva tesz valami munkát. „Ne úts-múts, hanem inkább hagyd abba“.

Üti-véti dolgát: rosszul teszi.

Viszkol: valamely nehéz tárgyat ide-oda mozgat; p. o. a borral tölt hordót, midőn az ászokra helyezik. V. ö. Tsz. viszkolódni.

Zaba: vastag vászonszövet, melyből a földművelők és pásztoemberek nyári munkára nadrágot csináltatnak. Zabánadrág.

FERENCZI JÁNOS.

Balaton-mellékiek.

Ágyilis: olyan ember, a ki- nek csak a birtoka nemes, maga jobbágy.

Boczó: ostoba (kép, arc).

Bozso: bizseg.

Bungató: bongó csiga. V. ö. Tsz. bungani.

Csádé: levágott fa ágboga. Tsz.

Csántér: gerenda, melyen a hordó fekszik a pinczében.

Csőszeforma (?) ember: fapapucsban nehézkesen járó. V. ö. Tsz. csőtöl-botol, csötebota ember.

Czödör, czefet czafat, refecz rafacz: rongyos.

Duhajgyerek: kuruczgyerek, a kimég a Krisztustól se fél.

Fogantója: fogantyuja vminek.

Hetykepetyke: pökhendi ember. Tsz.

Höppögetni: inni a bort a csutorából (hörpölni).

Nem ivom: nem iszom.

Kulcsorgya: korcsolya, melyen a boros hordókat szekérre görgetik.

Kütyü: hüvely.

Lapány: lapály.

Nyigérczgergyula: sápadt, sovány arc.

Öklik, kiöklik a bor a csutora száján.

Paskom: legelő (pascuum).

Piregpörög a rokka.

Pörgete: ratsche.

Séd: kis folyóvíz.

Teszefosza, egyebugya: rongyos, rendetlen.

Viczekvaczok: limlom, szemét.

Viribülni: lubiczkolni (a vízben). V. ö. Tsz. viribelni.

DONNER LAJOS.

Helynevek.

Csepregh.

Szántók. Kecskedomb. Piroskó. Pető. Csékéd allya. Szároz rét. Köblös kut. Róka lik vagy Frókusz bokra. Pokufa (pokolyfa; a másik régi kiejtés, most ritkán hallani ilyféle kiejtést: hun a pokuba jártá? eredetéről nem szól a rege). Irtóvány. Pélyvás. Répcejáró. Ponka. Lipordi földek. Boldog asszonyi düllők. Paradicsom (rettenetes meredek, a ló majdnem háttára fordul szántás közben, néhány év előtt bozótos parrag volt). Dombos bokra. Bajszér. Bózsék. Nád elejé Turós zsák (ilyen alak.) Piom

kert (Spion). Cziczmágó düllő. Remész. Bányahidnál. Balogkert. Dobosi földek. Tilosgyöp.

R é t e k. Kis és öreg Láz. Osztály. Sánto bokra. Futtató gyöp. (Ezen voltak a híres csepreghi lófuttatások). Rózsa rét. Pityér. Malom kert. Egrés. Csóka rigó. Hanga allya. Mézes parrag. Czinege gyöp. Haskut völgye. Czigány gyöp. Zsiba gyöp. Farkasvölgyi rétek. Gula rét. Két patak köz.

S z ö l ő k. Csékéd. Gödör. Szak. Hanga. Rámok. Benehégy. Gurump (ez úgy látszik német származású). Ruzsahégy. Világos hégy. Hosszu gyöp.

E r d ő k. Abláncz (hasonnevű major, romok vannak benne, mely híres zsvány tanya volt egykor). Csékédi vágás. Gödöri domb. Kincsedí erdő. Magyarós. Gyertyános. Gesztényés, (híres gesztenyéjéről). Róka lik. Két Abláncz. Fenyves. Körtilés. Rámok domb. Hangai vágás. Haraszt. Csusztató.

F o l y ó k. Répce. Ásás. Feketé ér. Pákác. Ablánc. (A nép azt tartja, hogy hajdan igen sok vize volt és igen sebes folyása volt. Egy török csapat 1530 és 1540. körül nem mert rajta átusztatni, így a vidék ment maradt pusztításaitól. Azt tartják, akkor éppen áradás volt. Medre már összeszorult, de hajdan nagy lehetett.) Lajt.

T a v a k. Czigánytó. Béka vár (sok békáról). Kerék tó. Nádas tó. Nyires tó. Kirittyai tó (a békák zajos kuruttyulásáról). Tömördi tó. Sisákos.

U t a k. Hangai rapát (ez a neve mindazon mély és széles vizmosásnak, melyen szekerekkel járnak; s igen sok van). Szabad mégye. Kálvária. Töltés vagy Töttis. Csordahajtó. Tikász domb.

M a j o r o k. Korpa major. Kincsed. Mégyes. Tórmás. Szent király. Selymés major. Sikonfutó vagy Anna major. Pajtáskert. Czinka.

U t c z á k. Csó uccza. Péter uccza. Tapson. Gösz. Paj-Cser-Pajor és Bödi uccza stb.

F o r r á s. Sájbók. Benekut. Szent kut (kápolna mellett). Kecse kut. Iczig kut. Czigány kut. Szaki kut.

G ú n y n e v e k. Unoka (az öreg apja mindig így szólította) Kurmon. Morgos. Finta. Visi. Mogyorósi. Pityók. Nájpar (Neubauer). Keszlér. Tamás. Balika.

HORVÁTH JÁNOS.

Szeged.

V á r o s r é s z e k. Palánk (belváros; legnagyobb része a törökök által 1551-ben épített vár pusztult sánczain áll; palánk = kerítés, sáncz = várkerítés; ma is vannak a belv.-ban ilyenű utcák: Sánczpart, Gránicz-utcza, Árok-utcza, Völgy-utcza; e

helyeken a régi időben a vár nagy sánczai állottak. Móra.) Felsővár os, ide tartozik : Tabán és Kispest.

Rók us (a mult században kukoricza-városnak hitták, mivel e városrészben sok sertéshizlaló lakott s aklaik után közvetlen ott voltak kukoricza-földjeik is); ide tartozik : Juhászváros, Jerikó, Názáret és Tyúkbögy.

Alsóvár os. Alvég.

Röszke és Szent-Mihálytelek kertész-községek szintén Szegedhez tartoznak.

Szántóföldek. Homokok. Baktó. Ketérköz. Aszaló. Delelő. Sárosvögy. Agyagvögy. Alsó-ásotthalom. Felső-ásotthalom. Kisülés. Bilisicza. Átokháza, másképp Szatyorlak, (hogy a szabadkaiaknak a szegedi határba való becsapásait megakadályozza a város, e futóhomokot kiosztotta tanyaföldnek, s mivel az több évig nem termett semmit, azért nevezték el az ott lakók „Átokház“-ának.) Csorva. Ötömös. Mérges. Kereset. Zákány. Zabosfája. Midőn. Királyicza. Körösvögye. Karahomok. Garga. Nagy-István. Nagysor. Kissor. Iroda. Rohoda. Rókabögyös, másképp Kukucska. Tüsökszél. Gyászladány. Gajgonya. Szatymaz. Csöngöle. Alsó-balástya. Felső-balástya. Fertő. Bánomkert. Móka. Engihomok. Vaskapu. Lószaggató.

Rétek, kaszálók. Bodom. Menyország. Hatytyas. Vetyehát. Marostő. Miklósfenék. Meneték. Kistelek-alja. Orlovács. Pápai sík. Kemes. Síróhög (jó dohánytermő). Ingenyös (kiirtott füzes, melyet az irtók 2—3 évig ingyen használhattak).

Erdők. Marostő. Miklósfá. Halottas. Bogaras. Vetyehát. Bodom. Körösi. Magyar. Rívó. Pálinkás. Süveg. Ötömös. Mérges. Ruki. Csorvai. Vágó. Kazi. Kárász. Tabáni. Sutka (vidéken a mult évtizedben nagy rablójárás volt). Száraz. Czédulás. Makkos. Etelka. Nyargali. Aligán. Ujabb erdők: Dugonics- Klauzál- és Honvéd-erdő.

Halmok. Székhalom. Paphalom. Űrgehalom. Terehalom. Bójárhalom. Mórahalom. Öthalom. Szatymazi domb. Kurvadomb. Templomhegy. Kunhalom. Csírihalom. Feketehalom (néhány történelem szerint itt veretett szét a „fekete sereg“ utolsó maradványa).

Szőlőhegyek. Szillér h. Nagy-tarján. Kis-Tarján. Francia h. Makkosház. Róma h. Város h. Fazekas h. Visnyei h. Doma h. Béró h. Király h. Kántor h. Goza h. Tanaszi h. Ladányi h. Harangos h. Meszes h. Litasi h. Sepkó h. Árkádia. Kejföl h. Velez h. Neszürj h. Jámorka. Tari h. Jajgató. Lengyel h. Csata h. Kászonyi h. Csamangó h.

Erek. Porgány. Maty-ér. Korcsolyázó-ér. Szillér. Bogdány. Kistisza. Körös-ér. Kelövize.

T a v a k. A városban: Csöpörke. Velence Czigánytó; a városon kívül: Piczigtó, Ballagitó. Fehértó. Gyékényes. Nádas. Lápos. Bogárzó. Madarász. Bilisiczi. Halas. Kerek-Topolya.

S z é k e s (s z é k s ó s) t a v a k. Őszeszék. Győriszék. Szirtosszék. Nagyszéksós. Domaszék (máskép: Rodli). Királyszék. Kisivánszék. Kisszéksós. Kancsalszék. Négyökrűszék. Makraszék, e terjedelmes tavak szélein a tanyai lakosok széksót söpörnek.

S z i g e t e k. Tompa. Lebő. Boszorkánysziget (ez utóbbi a várostól délre mintegy fél órányira van; ez ama hirhedt sziget, közel a Tiszához, melyen a szegedi boszorkányokat égették; első áldozat vala Koncz Sára javas asszony, ki „nem átalotta bűbájosságával szomszédja teheninek tejét megrontani“. Itt vezették máglyára nagy emlékü írónk Dugonics Andrásnak édes anyját is, talán azért, mivel ismert gyógyító füveivel száz és száz ügyesbajos emberen segített; végre hogy többet ne említsek, Rúzsa Dani, Szegedváros főkapitánya is itt égettetett meg, mivel „nem iszonyodott vala az Törököknek eladni az Esőt“.

U t a k. Székhalmi. Dorozsmai. Gyevi. Kisposta. Budai. Halasi. Bajai. Kisországút. Jakus. Városvögyi.

J á r á s o k. Rúzsa j. Vágó j. Lapos j. Göböly j. Nagycsorda. Kutyaménös.

H i d a k. Matyhid. Százlábú. Szillérhid.

T ö l t é s e k. Tápéi. Szent-Jánosi. Macskási. Hatytyasi. Ballagi.

K ú t a k. Agyagvögyi. Zöldfás. Szitafája. Sövényfája.

C s á r d á k. Madarász. Matyhidi. Szatymari. Körösi.

Régibb élő c s a l á d n e v e k. Pálffy. Eördögh. Tari. Dobó. Tóth. Rózsa. Korda. Företeg. Sávai. Zombori. Szluha. Babarcsi. Novák. Kopasz. Hódi. Kátai. Daka. Tanács. Ábrahám. Oltványi. Bárkányi. Börcsök. Csányi. Bokor. Varasdi. Gerencsér. Zsóter. Tandari. Csamangó. Vedres. Csíszár. Ladányi. Körösi.

Kihalt c s a l á d n e v e k. Dugonics. Béró. Jópál. Czifra. Major. Mónus. Móra.

FERENCZI JÁNOS.

Népdalok.

Szalafeji bíró fija,
Kihevert az országotra,
Ném mer a kocsmába menni,
Ném tud egy icce bort venni.

Szalafeji bíró lánya.
Rétest süttött vacsorára,
Ollan létt a mind a laska,
Égye még az öreg apja!

(Őrség.)

GAÁL FERENCZ.